

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

До захисту допустити:
В. о. завідувача кафедри
української філології
 Олена ЄВМЕНЕНКО
«18» грудня 2023 р.

**ДАЛЕКТНІ ТЕКСТИ УКРАЇНСЬКОЇ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКОЇ
ГОВІРКИ СЕЛА ГРОЗИНЕ КОРОСТЕНСЬКОГО РАЙОНУ
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Філологія. Українська мова та література»
Шумакової Інни Володимирівни

Науковий керівник:
Дворянкін Віктор Олександрович,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології

Рецензент:
докторка філологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри українознавства
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького
Єщенко Тетяна Анатоліївна

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою 90 А відмінно

Секретар ЕК

«19» січня 2024 р.

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ДІАЛЕКТНІ ТЕКСТИ ЯК ОБ’ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ОПИСУ	7
1.1. З історії вивчення українських діалектних текстів	7
1.2. Особливості українських говіркових текстів.....	15
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ДІАЛЕКТНИХ ТЕКСТІВ В УКРАЇНСЬКІЙ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКІЙ ГОВІРЦІ СЕЛА ГРОЗИНЕ КОРОСТЕНСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ	23
2.1. Відомості з історії населеного пункту.....	23
2.2. Особливості збирання говіркового матеріалу	31
2.3. Відображення змістово-фактуальної інформації в діалектних текстах.....	37
2.4. Фонетичні риси говіркових текстів.....	41
2.5. Граматичні та лексичні риси середньополіської говірки у зв’язних текстах.....	44
2.6. Діалектні тексти як простір маніфестації елементів мовної картини світу сучасного говірконосія.....	47
Висновки до розділу 2.....	58
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63

ВСТУП

Мова є важливим аспектом життя спільноти та розвитку культури. Діалекти, які розглядають як регіональні мовні особливості, відіграють значущу роль у збереженні та розумінні національної ідентичності, історії, традицій та способу життя населення різних регіонів України. Однак під впливом глобалізації та інших чинників діалекти зникають, втрачають свої визначальні риси, «розчинюються» у стандартизованому мовленні. Тому дослідження в царині діалектології є важливими для вітчизняних та світових лінгвістичних студій.

Вивчення говіркового дискурсу має історичні корені й завжди було ключовим для збереження мовних особливостей та культурних традицій. Українські діалектні тексти є об'єктом дослідження з ракурсів різних наук. Унікальний мовний ландшафт України спонукає лінгвістів до записів та студіювань говіркового матеріалу. Діалектні записи, на думку П. Гриценка, завжди зберігають новизну через свою хронотопічну функцію, тому особливо цінним у говіркознавстві залишається розширення кола записів діалектного мовлення, різнобічного студіювання автентичних мовних явищ окремого ареалу задля отримання цілісної картини говіркового континууму [28, с. 146].

Мовні розвідки, спрямовані на аналіз діалектних текстів, не тільки розкривають лінгвістичні особливості різних регіонів, але й відкривають перед нами вікно в минуле, дозволяючи реконструювати історію, культуру та звичаї різних регіонів нашої країни, «припасти вухом до землі та слухати її мову» [37].

Особливо важливим є лінгвістичний опис північноукраїнського говіркового ареалу. Так, поліський етномовний ландшафт відображено в розвідках вітчизняних науковців (Л. Анісімова [3], Г. Аркушин [4], Ф. Бабій [5], Г. Гримашевич [24; 25], В. Конобродська [51], В. Куриленко [54], В. Мойсієнко [74; 75], М. Никончук [78–80] та ін.). Різнобічне студіювання

мовних особливостей Полісся презентовано у працях І. Гороф'янюк [21], П. Гриценка [28], О. Кумеди [53], Я. Литвиненко [59], М. Поістогової [84], І. Симоненка [91], М. Ткачук [95], О. Холодъон [99], Г. Чешко [100] та ін. Діалектні тексти середньополіської говірки села Грозине Коростенського району Житомирської області в спеціальній науковій літературі не досліджувалися. Засвідчено лише згадки про особливості слововживання мешканців села у краєзнавчих розвідках В. Лукашенка [61–63].

Актуальність дослідження зумовлена не лише відсутністю ґрунтовного вивчення зазначеної говірки, а й потребою збагачення та збереження говіркового фонду України в умовах повномасштабного вторгнення РФ, міграції та скорочення кількості говірконосців.

Об'єкт дослідження – українські діалектні тексти.

Предмет дослідження – діалектні тексти української середньополіської говірки села Грозине Коростенського району Житомирської області.

Метою розвідки є комплексний аналіз діалектних текстів, зафіксованих у зазначеному вище населеному пункті.

Досягнення мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- 1) розглянути історію вивчення українського говіркового дискурсу;
- 2) висвітлити характерні риси українських діалектних текстів;
- 3) ознайомитися з історією населеного пункту – місця збирання фактичного матеріалу;
- 4) здійснити запис говіркового мовлення в селі Грозине Коростенського району Житомирської області;
- 5) розкрити змістово-фактуальний потенціал зафіксованих діалектних текстів;
- 6) визначити фонетичні та граматичні риси української середньополіської говірки в діалектному дискурсі;
- 7) презентувати опис елементів мовної картини світу сучасного говірконосія крізь призму діалектних текстів.

Джерельною базою кваліфікаційної роботи є доробок українських діалектологів (Г. Аркушин [4], К. Глуховцева [16–18], Г. Гримашевич [23–26], П. Гриценко [27; 28], В. Дворянкін, С. Коломієць [33; 34], В. Лєснова [56], М. Никончук [78–80], І. Ніколаєнко [81], І. Романина [87] та ін.).

Авторка спирається на результати краєзнавчих розвідок, зокрема В. Лукашенка [61–63], публікацію місцевих ЗМІ [96] з огляду на те, що діалектний текст відображає й позалінгвістичну дійсність.

Джерелом емпіричної бази студії став здійснений у 2023 році запис мовлення Гроїляк Надії Миколаївни, 1948 року народження, корінної жительки зазначеного вище населеного пункту (освіта – середня спеціальна), пенсіонерки (див. аудіозапис зібраного говіркового матеріалу).

Методологія дослідження базується на загальнонаукових та суто лінгвістичних методах: вивченні наукової літератури, аналізі, синтезі, фіксації та описі фактичного матеріалу, спостереженні та системному аналізі текстів; також використано елементи квантитативної характеристики мовних явищ.

Наукова новизна кваліфікаційної студії полягає в тому, що в ній уперше здійснено запис діалектних текстів середньополіської говірки села Грозине Коростенського району Житомирської області, запропоновано їх комплексний лінгвістичний опис.

Практичне значення розвідки визначається тим, що її матеріали можуть бути використані під час укладання збірника діалектних текстів, а також у лінгвометодиці загальноосвітньої та вищої школи.

Особистий внесок авторки полягає у записі та лінгвістичному аналізі діалектних текстів середньополіської говірки села Грозине Коростенського району Житомирської області з метою поповнення українського говіркового фонотонду.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Провідні положення розвідки були презентовані на I Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Студії з інформаційної науки,

соціальних комунікацій та філології в сучасному світі» (Київ, 2023) та міжнародній науково-практичній конференції «Мови та літератури у крос-культурній перспективі» (Київ, 2023).

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 3 працях:

1. Шумакова І. До проблеми дослідження українських діалектних текстів. *Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі*: зб. матер. І Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Київ, 26 жовтня 2023 р. / Маріуп. держ. ун-т; ред. О. В. Булатова, С. В. Безчотнікова; упоряд. В. О. Кудлай, І. В. Мельничук, І. О. Петрова, О. О. Федотова. Київ: МДУ, 2023. С. 302–305. URL: https://drive.google.com/file/d/10y-uIMRJIq4gtKBS_WGIN1wOLA0RaT0B/view?usp=sharinghttps://drive.google.com/file/d/10y-uIMRJIq4gtKBS_WGIN1wOLA0RaT0B/view?usp=sharing (дата звернення: 10.12.2023).

2. Шумакова І. Особливості відображення змістово-фактуальної інформації в українському діалектному тексті. *Міжнародна науково-практична конференція «Мови та літератури у крос-культурній перспективі» (м. Київ, 16–17 листопада 2023 р.)*: зб. тез. Київ: МДУ, 2023. С. 31–34.

3. Шумакова І. Фонетичні особливості української середньополіської говірки села Грозине Коростенського району Житомирської області. *Дебют*: збірник тез доповідей студентів факультету філології та масових комунікацій за результатами участі в Декаді студентської науки 2024 / за заг. ред. к. політ. н., проф. М. В. Трофименка, д. е. н., проф. О. В. Булатової. Київ, 2024 (у друці).

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна студія складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел (104 позиції). Повний обсяг роботи – 77 сторінок, текстову частину викладено на 62 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ДІАЛЕКТНІ ТЕКСТИ

ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ОПИСУ

1.1. З історії вивчення українських діалектних текстів

Діалектологію традиційно визначають як галузь лінгвістики, що досліджує відмінності між мовними формами через аналіз їх структурних та функціональних властивостей, а також вивчає їх соціокультурний контекст. Саме текстоцентричний аспект розгляду говіркового дискурсу дозволяє описати його лінгвістичні та екстралінгвістичні складові.

Говіркові тексти є цінним евристичним джерелом, через свою здатність відображати структуру говірки, квантитативні характеристики функціональних одиниць, частотність вживання мовних явищ паралельно з презентацією позалінгвістичної реальності [28].

Одне з найперших видань говіркових текстів наддністрянського мовного ареалу належить відомому мовознавцю Яну Яніву, який до монографії 1926 року додає корпус діалектних текстів Карпатського мовного ареалу, чим закладає підґрунтя для подальших діахронійних студій говіркового дискурсу цього регіону [104].

Слід зазначити вагомий внесок Ф. Жилка у збирання та дослідження українських діалектних текстів, у його доробку більше 50-ти зразків говіркового мовлення різних регіонів України. У процесі лінгвістичного аналізу зібраних діалектних текстів науковець приділяє увагу, насамперед їх фонетичним, морфологічним та лексичним особливостям [41].

Початком вітчизняної текстографії, на думку М. Бігусяка, стає видання збірника «Говори української мови» (1977), який містить зразки говіркових текстів із 206 населених пунктів різних діалектних зон України [10].

Високу оцінку саме діалектному тексту як джерелу всебічного студіювання ареальних мовних явищ надає Г. Аркушин. Він наголошує на

поверхневому характері опису діалектного синтаксису та неповноті досліджень особливостей фонетичної та лексичної систем говірок без розгляду зв'язних текстів, виголошених діалектоносієм. Отже, нагальною потребою сучасного говіркового дискурсу вважається аналіз регіональних різновидів національної мови крізь призму діалектного тексту, який повною мірою віддзеркалює як лінгвістичні одиниці в їх взаємодії, так і соціокультурні, ціннісні маркери буття мовця [4].

Завдяки розвідкам Г. Аркушина, український етномовний ландшафт збагатився корпусом зібрань діалектних текстів західнополіського етномовного континууму: «Голоси з Волинського Полісся», «Голоси з Берестейщини» та «Голоси з Підляшшя». Видання доповнені електронними носіями записів мовлення інформантів [4].

Тригером зростання інтересу вітчизняних мовознавців до документування та опису діалектних текстів стає колективна розвідка «Говірки Чорнобильської зони» (1996). У передмові до якої керівник проекту П. Гриценко наголошує на перевазі текстоцентричного розгляду діалектного дискурсу, підкреслює важливість повного та всебічного аналізу говіркового тексту як «простору вияву мовних явищ», акцентує увагу на небезпеці раптового зникнення ареалу існування говірок. Питання розкриття повноти інформації про визначальні характеристики діалектних текстів зони обов'язкового відселення зосередило увагу саме на фіксації текстів як артефакту мовлення та культури в цілому. У розвідці значними за обсягами текстами ґрунтовно презентована кожна говірка, що на той час для докладного вивчення структури цих мовних явищ вважалося достатніми [19].

Висвітленню складових українського менталітету в діалектних текстах, зафіксованих на території Чорнобильського Полісся присвячена монографія В. Борисенко «Така житка...», видана за матеріалами етнографічної експедиції 1994 року. Зібрані тексти є енциклопедією живого мовлення, джерелом для подальших діахронійних розвідок [11].

Широко представлені різноманітні за жанрами та тематикою (обрядові

й ліричні пісні, спогади, дотепи та ін.) автентичні тексти Коломийщини у студіях М. Лесюка. Автор надає опис фонетичних та граматичних визначальних рис у говіркових текстах, зауважує на зміні відношення до діалектного мовлення серед місцевого населення, на розумінні говірки як ознаки національної ідентичності, поважному ставленні до діалектоносіїв, усвідомленні ними своєї унікальної місії збереження мовного спадку української нації. [53].

Дотепер вітчизняна діалектологія часто обмежувалася описом окремих мовних особливостей говірок, нареч й діалектів, які відрізняються від літературної норми. Такий підхід призводив до однобічного розгляду структури народних говорів, не надаючи повного відображення діалектним текстам як лінгвістичним системам [29].

На сучасному етапі акцент діалектологічних розвідок зміщується у бік текстоцентризму, тому що аналіз змістово-фактуальної інформації, семантикоцентризм, дозволяє дослідити ще й респондента як дискурсивну особистість. Це спонукає говіркознавців послуговуватися методом соціолінгвістичного аналізу, добігати до найпоширеніших його прийомів: анкетування та інтерв'ю [17].

З розвитком нових галузей мовознавства: соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурології – особливу увагу діалектологічних студій привертає розгляд змістово-фактуального аспекту тексту [40].

Зауважимо, що опис елементів ментально-ціннісної картини світу говірконосія представлений у розвідках І. Гороф'янюк [21], В. Дворянкіна, С. Коломієць [34], І. Романиної [87] та ін.

Об'єктом розвідок у галузі дослідження діалектного тексту традиційно стають такі аспекти:

1) фіксація та опис фонетичних рис говіркового дискурсу обраного мовного ареалу [12; 13; 15; 36; 44; 66; 75; 102];

2) опис граматичних особливостей діалектних текстів [32; 35; 90; 91; 92; 97; 99; 100];

3) розгляд семантичних полів, презентованих у зв'язному мовленні говірконосія [3; 5; 8; 21; 23; 25; 29; 33; 45; 47; 48; 50; 56; 59; 60; 64; 72; 74; 77; 80; 81; 84; 86; 87; 93; 95];

4) реконструкція ментально-ціннісної системи мовної картини світу респондента крізь призму діалектного тексту [8; 17; 22; 30; 31; 34; 52; 88; 103].

Розглядові говіркового дискурсу у синхронії присвячені розвідки Ю. Абрамян [1] Г. Березовської [8], М. Бігусяка [10], В. Борисенко [11], І. Глуховцевої [17; 18], Г. Гримашевич [23; 24], В. Дворянкіна [33], М. Делюсто [35] та ін.

Діахронійний аспект студіювання діалектного тексту відображено у працях С. Вербич [12], О. Верховод [14], О. Горбач [20], П. Гриценка [19], Г. Дидик-Меуш [38], Д. Ігнатенко [45], Н. Клименко [46], Н. Коваленко [48; 49], Я. Литвиненко [59; 60], Г. Мартинової [73], М. Наливайко [77], М. Поістогової [83], І. Романиної [87], Н. Руснак [88], Б. Шарпило [101], Т. Ястремської [103] та ін. Стан дослідження генези українського говіркового дискурсу докладно презентований у розвідках Й. Дзендзелівського [37], Н. Хобзей [98] та ін.

Ці перспективи діалектологічних студій не є взаємовиключними. Навпаки, вони доповнюють одна одну. Синхронійна діалектична текстографія надає можливість отримати «світлинку» сучасного стану мовних явищ, тоді як діахронійна допомагає розкрити «родовідну лінію» та еволюцію говіркового дискурсу [82].

Лексика та фразеологія українського говіркового дискурсу докладно вивчена та задокументована у словниках і монографічних описах. Наприклад, поліські діалекти були репрезентовані у розвідках, як-от: П. Лисенко «Словник поліських говорів» [58], М. Никончук «Матеріали до лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся)» [78], «Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся» [80]; буковинські говори вивчені у праці «Матеріали до словника буковинських говорів» [72];

окремо було досліджено наддністрянські та південноволинські говори, які були задокументовані у студіях: О. Горбача «Північнонаддністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області» [20] та інших розвідках [67, с. 16].

Національне відродження з набуттям незалежності України сприяло не лише збереженню мовної спадщини, але й розвитку вітчизняної діалектології.

Український діалектний текст залишається важливим об'єктом лінгвістичних студій у XXI столітті. Широке коло аспектів розгляду говіркового континууму та географії розвідок презентовано у студіях сучасних вітчизняних науковців. Розглянемо деякі з них.

Так, К. Глуховцева наголошує на провідній ролі текстоцентризму в практиці діалектологічних студій, бо саме такий підхід на сучасному етапі визначає специфіку аналізу й методику вивчення лінгвістичних одиниць. Авторка доводить, що в обрядових і звичаєвих говіркових текстах про традиції святкування Великодня та Трійці на Слобожанщині вербалізовано важливу етнокультурну інформацію. У спогадах старожилів майже кожне дієслово, крім загальномовного, має ще й додаткове, оцінне, емоційне значення, пов'язане з магічними властивостями цих дій [18].

У подальших розвідках К. Глуховцева розглядає діалектний текст як площину для презентації феномену говірконосія, розкриттю автентичності його мовної особистості. Такий ракурс говіркового дискурсу дозволяє акцентувати увагу на позалінгвістичних факторах, відображених у мовній системі інформанта, опису його ідіолекту [17].

Г. Гримашевич на матеріалі середньополіських діалектних текстів відстежує фонетичні особливості мовлення говірконосіїв зазначеного регіону, висвітлює специфіку їхнього світобачення, побуту й культури. Опис репертуару та змісту текстів дає змогу охарактеризувати стан збереження говіркових фонетичних рис у мовленні діалектоносіїв старшого покоління. Звернуто увагу на типові, здебільшого архаїчні риси вокалізму, рідше –

консонантизму в північних районах Житомирської області, переважно тих, що межують із територією Білорусі [24].

Т. Громко та О. Грабова презентують огляд корпусу досліджень про говіркові тексти та визначають основні положення вітчизняних діалектологічних студій (текстоцентризм як основа вивчення говіркового дискурсу; позиціонування говіркового мовлення як живої народної мови; визнання діалектного тексту об'єктом для різноаспектних лінгвістичних розвідок та розуміння маргінального характеру говіркових текстів). Наведено записи з текстографічної складової наукового проєкту зі збирання матеріалів діалектного мовлення Кіровоградської області, що має назву «Жива народна мова Кіровоградщини». Зафіксовані тексти містять мовний матеріал, пов'язаний із процесом рибальства. Вони мають не лише лінгвістичний, а й етнографічний потенціал, що ілюструє особливості народної номінації рибальського промислу [29].

В. Дворянкін подає опис транспортної лексики, яка засвідчена в українському східностеповому говірковому дискурсі. Джерелом студії стала віртуальна фонотека мовлення конкретного діалектоносія. Характеристика вказаного словникового шару зумовила розв'язання таких завдань розвідки, як виокремлення зафіксованих у тексті транспортних номенів, з'ясування особливостей їхньої семантичної структури, визначення відношення засвідчених транспортних найменувань до відповідних номінативних одиниць у суміжних та віддалених українських діалектних групах [33].

Питанню відтворення ментально-ціннісної структури в мовній картині сучасного діалектоносія, презентованій у діалектному тексті мешканки Донеччини, присвячено розвідку В. Дворянкіна та С. Коломійця. Авторами презентований потенціал лінгвоперсонологічного напрямку аналізу говіркового дискурсу [34].

Дослідженню говіркових текстів про чуда, записаних від носіїв наддністрянського діалекту, присвячена дисертаційна робота І. Романиної. Авторка подає історію вивчення наддністрянського говору; фіксує 163

діалектні тексти, систематизує їх за тематичним принципом. Виділено п'ять тематичних груп лексики, що відтворюють різні сфери буття людини: «Людина та її життя», «Духовна культура», «Матеріальна культура», «Простір і час», «Природа». Основними категоріями текстів, які забезпечують змістову та структурну єдність наведених записів, визначені цілісність і зв'язність [87].

Як бачимо, українські діалектні тексти є предметом активного різнобічного студіювання науковців, що, у свою чергу, спонукає до подальших спостережень за змінами в мові діалектоносіїв.

У своїх студіях з діалектологічної текстографії науковці послуговуються певним набором методичного інструментарію.

Розглянемо методи, які використовуються у діалектичних розвідках зі збирання та опису діалектних текстів:

1) теренові студії: цей метод передбачає виїзд на місце діалектної розвідки, вивчення мовлення та говірки місцевих мешканців. Дослідник може проводити анкетування, записувати говіркові тексти, спостерігати за мовними особливостями на місці;

2) вивчення матеріалів зафіксованого мовлення, аудіо- та відеозаписів мовних розмов, інтерв'ювання говірконосіїв. Зібрані тексти можуть бути цінним джерелом для аналізу діалектів, вони дозволяють дослідникові студіювати мовні риси, інтонацію та вимову мешканців певного регіону;

3) аналіз архівних матеріалів та корпусних досліджень ;

4) лексико-статистичні методи: вивчення лексичних одиниць та їх розповсюдженості в різних регіонах для квантитативного аналізу діалектних особливостей;

5) фонетичні дослідження: розгляд фонетичних особливостей вимови, акустичний аналіз звуків та інтонації мовлення говірконосіїв;

6) синтаксичний аналіз конструкцій та граматичних особливостей діалектного тексту;

7) лінгвопсихологічна, лінгвокультурологічна реконструкція мовної

картини світу говірконосія.

У своїх розвідках говіркознавці застосовують два основні методи для дослідження діалектних текстів: описовий, також відомий як монографічний метод, та метод лінгвістичного картографування, відомий, як лінгвістична географія [2; 54; 65; 70; 78].

Описовий метод є найбільш поширеним у вітчизняних діалектологічних студіях. Він застосовується для вивчення різних аспектів живої народної мови та виявлення діалектних особливостей українського мовного ландшафту. Цим методом, традиційно послуговувалися говіркознавці, в колі розгляду яких регіональні мовні діалекти (Г. Шило (західноукраїнські говори), В. Ващенко (говірки Полтавщини), М. Никончук (поліські говірки)). Важливо відзначити, що згадані методи дослідження в говіркознавстві не виключають один одного, та зазвичай використовуються паралельно, поєднуючи можливості докладного опису та аналізу з візуалізацією мовного різноманіття на картах та графіках.

Діалектологічні студії, у яких увага науковців зосереджена на зіставленні мовних явищ, користуються порівняльно-зіставним методом. Метою цього методу є встановлення лексичних, семантичних, фонетичних відмінностей та подібностей мовних явищ у синхронійному або діахронійному аспекті. Використання у діалектознавчих студіях структурного методу є ефективним, коли метою розвідок є визначення композиції мовної системи говірки, визначення взаємодії її лінгвістичних одиниць. Метод компонентного аналізу застосовується, насамперед для опису змістового рівня діалектного тексту. Цей метод передбачає систему роботи з лексичними одиницями говіркового дискурсу.

Українська діалектологічна текстографія також містить роботи, в яких знаходять відображення методи лінгвістичного картографування [68].

1.2. Особливості українських говіркових текстів

Сьогодні в лінгвістиці розрізняють три основні групи діалектів української мови: північні, південно-західні та південно-східні. Класифікація та опис говіркових текстів різних наріч української мови – це важлива частина діалектологічних досліджень, яка дозволяє систематизувати та детально описати мовні різновиди, що існують на теренах мовного ландшафту України. Об'єктивна класифікація діалектних мовних явищ спирається на комплексний аналіз говіркового тексту, в якому широко презентовані визначальні риси говірок, спорадичні явища, які піддаються опису та квантитативній характеристиці [6; 7, 27; 41; 47; 65, 73; 76].

Різнобічні розвідки говіркового мовлення призводять до розуміння необхідності якомога докладно вивчати його природу, презентувати комплексну взаємодію функціональних лінгвістичних одиниць, їх еволюцію в часі та на теренах вітчизняного мовного ландшафту. Отже, постає питання поповнення джерельної бази для студіювання, зростає потреба в емпіричному мовному матеріалі, зафіксованому у зв'язних діалектних текстах, доповнених аудіо- чи відеозаписом [73].

Діалектні тексти різних регіонів українського мовного континууму вирізняються комплексами лінгвістичних особливостей. Традиційно північні та південно-західні говори вважають найдавнішими, південно-східне наріччя виокремлюється як новосформоване.

Актуальним аспектом досліджень у діалектологічній текстографії є ареальний розподіл говіркових явищ, розуміння їхньої ієрархічної взаємодії від ідіолекту окремого говірконосія до наріччя. В кваліфікаційній роботі ми послуговуємось терміном *говірка*. Під цим терміном ми розуміємо найменшу функціональну одиницю ареального розподілу діалекту, це активна мовна система, яка ідентифікується наявністю визначальних фонетичних, лексичних та граматичних рис. Комплексна презентація мовної системи говірки можлива лише у діалектному тексті [26].

Північні діалекти охоплюють територію, що віддалена від південних умовною лінією: на північ від Володимир-Волинського, через Здолбунів, Житомир, Білу Церкву, Корсунь-Шевченківський, Канів, Лубни. На північ від цієї лінії розташована стокілометрова зона переходових говорів до південно-західних і південно-східних діалектів.

Серед лінгвістичних особливостей діалектних текстів північного наріччя традиційно визначають такі:

1) фонетичні визначальні риси [7]:

– наявність дифтонгів [уу], [ue], [uu], [ii] у новостворених закритих складах замість архаїчного [o];

– використання нових закритих складів на місці давнього [e] та дифтонгу [ie];

– чітка вимова приголосних у кінці слів і перед приголосними губними;

– диспалаталізація [p], [ц] та шиплячих у кінці слів і в окремих інших позиціях;

– тверда артикуляція [dз]

2) морфологічні визначальні риси:

– вживання закінчення -у в іменниках II відміни чоловічого роду в давальному відмінку для назв осіб без розрізнення;

– стягнення закінчень прикметників чоловічого роду називного відмінку однини;

– переважання суфікса -т- в інфінітиві.

Лексичні особливості включають в себе наявність вузьколокальних слів (*вилка* – рогач, *вихолка* – гойдалка, *утва* – качки, *півторачка* – пластикова тара місткістю 1,5 л та ін.).

Студіювання діалектної текстографії Полісся презентовано в розвідках широкого кола українських говіркознавців (Г. Аркушин [4], І. Гороф'янюк [21], Г. Гримашевич [24; 25], П. Гриценко [28], В. Конобродська [51], В. Мойсієнко [74; 75], О. М. Холодъон [99] та ін.).

Південно-західне наріччя панує на півдні від умовної лінії: Володимир

– Луцьк – Рівне – Звягель – Житомир – Фастів, яка відмежовує південно-західне наріччя від північного наріччя; умовна лінія: Фастів – Біла Церква – Ставище – Тальне – Первомайськ – Ананьїв – нижня течія Дністра – відмежовує південно-західне наріччя від південно-східного наріччя [2].

Серед типових особливостей діалектних текстів південно-західного мовного ареалу традиційно визначають такі:

1) фонетичні визначальні риси:

– перетворення [o] та [e] в нових закритих складах на [i];

– наближення ненаголошеного [o] до [y];

– диспалаталізація [p];

– відсутнє подовження м'якого приголосного в іменниках із давнім суфіксом *-ьj-*;

2) морфологічні особливості:

– поширення флексій *-ови* та *-еви* без розрізнення для назв осіб у давальному відмінку однини іменників II відміни;

– поширення флексії *-ом* на м'яку та мішану групи іменників II відміни;

– збереження етимологічного *-и* в давальному та місцевому відмінках однини та називному множини іменників II відміни;

– використання аналітичної форми майбутнього часу.

Лексичні особливості полягають у наявності вузькодіалектних слів (*кліть* – комора, *неньо* – батько, *вуйко* – дядько та ін.), в тому числі багато запозичень з польської, румунської, та угорської мов.

Вивчення говіркового дискурсу південно-західного наріччя здійснені вітчизняними лінгвістами (В. Бузинська, Н. Глібчук, К. Глуховцева [16–18], Н. Гуйванюк, М. Лесюк [55], І. Сабадош, Н. Руснак [88] та ін.). До студіювання діалектного континууму Підкарпаття та Бойківщини долучаються науковці Польщі [104], Словаччини, Румунії.

Південно-східні діалекти охоплюють широку територію, включаючи центральні (Київську, Черкаську, Полтавську, Харківську) області України, а

також південні та східні регіони (Луганську, Донецьку, Дніпропетровську, Запорізьку, Кіровоградську, Миколаївську, Херсонську), частини Одеської та Сумської областей.

Діалектні тексти Центральної Наддніпрянщини мають менше відмінностей і більше спільних лінгвістичних рис із українською літературною мовою.

До лінгвістичних особливостей діалектних текстів південно-східного мовного ареалу належать:

1) фонетичні визначальні риси:

- наявність протетичних приголосних [в], [г], [й];
- збереження опозиції м'яких і твердих приголосних;
- ослаблення функціонального навантаження африкат [дз] > [з];
- зміна звуків [т] > [г], [ф] > [х], [кв], [хв], [п], [в], [м];
- зміна сполуки [вн] на [мн], сполуки [чн] на [шн].

2) морфологічні особливості:

- паралельне вживання флексії *-ові (-еві)* та *-у (-ю)* в давальному відмінку однини іменників II відміни;
- можливість варіантів із флексіями *-ом, -ою* разом із закінченнями орудного відмінка у чоловічому, середньому та жіночому роді *-ем, -ею*;
- вживання дієслів II дієвідміни із закінченням *-е*;
- вживання стислих форм 3-ї особи однини теперішнього часу.

Лексична площа діалектних текстів, зазначеного мовного ареалу містить рідкісні місцеві діалектні слова (*бурта* – горб, шпиль, *ворочок* – торбинка, *жабурунтя* – водорості та ін.).

Південно-східні діалектні тексти Слобожанщині та степової України в цілому мають схожу лінгвістичну картину.

Історію формування й дослідження говіркового дискурсу Центральної Наддніпрянщині та Слобожанщині, висвітлено у розвідці Л. Тищенко, К. Кльок [94]. Мовні особливості південно-східних говірок привертають різнобічну увагу вітчизняних говіркознавців (Ю. Абрамян [1], О. Верховод

[14], К. Глуховцева [16], В. Дворянкін [33], І. Демчик [36], В. Лєснова [56], І. Магрицька [64], І. Ніколаєнко [81], Т. Сердюкова [90], А. Скорофатова [93], Б. Шарпило [101]).

Отже, можна констатувати, що діалектні тексти – це визнане джерело презентації комплексної структури говіркового дискурсу. Системний аналіз діалектних текстів допомагає виявити характеристики лінгвістичних одиниць, що розмежовують мовний ландшафт та є визначальними в кожній говірці. Такою ревалентною ознакою можуть бути особливості вживання службових слів, функціонування яких у мовленні неможливо описати поза текстом [73].

Український діалектний текст є зразком усного спонтанного мовлення, відповідно, постає проблема фіксації емоційної та інтонаційної складової лінгвістичного аналізу цього мовного явища. Зростає кількість розвідок, в яких розглядається просодична система говіркового дискурсу. Важливою вимогою до збирання діалектних текстів стає аудіо- та відеофіксація інтерв'ю з респондентом мовлення задля можливості подальшого вивчення емоційно-інтонаційного прошарку діалектного тексту. Важливою особливістю північно-східних говірок є висхідно-спадний тон на останньому наголошеному складі, тому опис частотної організації діалектного мовлення, виражений у говірковому тексті, потребує спеціальних експериментально-фонетичних досліджень [12].

Важливою особливістю діалектних текстів є варіативність. Ця ознака говіркового дискурсу може виявлятися на різних мовних рівнях у говіркових текстах, знаходити своє вираження у фонетиці, граматиці та лексиці. До проблеми варіативності фразеологічних одиниць у діалектному мовленні звертається І. Глуховцева та визначає можливість кількісних та якісних змін у складі фразеологізмів через паралельне вживання діалектної та літературної мовленнєвих формул у живому спонтанному мовленні, яким є говірковий текст [16].

У діалектному тексті активно розкривається потенціал виразності

фразеологічних одиниць. Уживання фразеологем розкриває креативність, артистичність діалектоносія. Спостереження за використанням фразеологізмів у діалектних текстах допомагає виявити автентичні граматичні та семантичні мовні варіанти [48].

Окремі вітчизняні студії висвітлюють питання категорії темпоральності діалектних текстів. Кожен з текстів-спогадів надає можливість подорожувати в часі та просторі. Такий ефект говіркових текстів зумовлений наявністю в них, лексичних маркерів епохи, використанням відповідних дієслівних форм, накладанням часових планів (час, про який йдеться в розповіді інформанта, та реальний час комунікації) [22].

Про багатовимірність діалектного тексту як мовного явища, розподіленого між трьома мовознавчими галузями: традиційною лінгвістикою, психолінгвістикою та лінгвістикою тексту – наголошують Н. Гуйванюк і Н. Руснак. Вони визначають говірковий текст як живе діалектне мовлення, породжене одиничним мовленнєвим актом, підкреслюють, що діалектний текст має спільні риси з літературним розмовним мовленням за природою своєї організації [31].

Говіркові тексти мають великий поетичний потенціал, завдяки територіальним особливостям мови, відображеним у різних лінгвістичних одиницях, чим традиційно користуються митці задля відтворення місцевого колориту художнього твору.

До того ж говіркові тексти мають цінність для краєзнавчих розвідок, як джерело інформації та артефакт культурної спадщини. Регіональні краєзнавчі музеї повинні мати говірковий фонофонд, проводити лінгвістичні експедиції з метою фіксації, збереження та вивчення мовної спадщини сучасного діалектного ландшафту.

Вивчення говіркового дискурсу впливає на розвиток літературної української мови. Увага до регіональних особливостей може збагатити мову новими лексичними одиницями, граматичними конструкціями, фразеологемами, що зробить її більш виразною, різноманітною та

автентичною.

Сучасні лінгвістичні студії зробили науку про мову багатоаспектною. Діалектні тексти розглядають крізь призму соціо- та психолінгвістики, лінгвокультурології, краєзнавства. Методи лінгвістичного аналізу діалектного дискурсу дозволяють інтерпретувати текст, реконструювати мовну картину світу сучасного діалектоносія. Лінгвістичні дослідження дедалі більше взаємодіють з іншими науками. Це відкриває нові можливості для аналізу і взаємодії між мовознавчими, культурологічними, краєзнавчими та соціологічними студіями.

У вітчизняній текстографії існує встановлений алгоритм фіксації діалектних текстів: паспортизація мовного матеріалу та міста розвідки (назва населеного пункту, інформація про говірконосія: прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, освіта, професія) та транскрибований запис тексту. Актуальною потребою є доповнення записаних діалектних текстів аудіо- або відеозаписами. Такий варіант фіксації діалектних текстів надає можливість використати їх у подальших студіях. У відповідності до мети дослідження говіркознавці можуть застосувати й альтернативну форму презентації діалектного тексту традиційними засобами української графіки з відтворенням говіркових особливостей [94].

Мовний матеріал, який містить діалектний текст, надає змогу вивчати говіркові явища комплексно, отримати інформацію про структуру певного діалектного континууму, більш докладно класифікувати особливості регіональних відмінностей діалектів української мови.[73].

Запис та вивчення говіркових текстів відіграють важливу роль у збереженні та документуванні мовної спадщини України. Результати поточних вітчизняних діалектологічних розвідок сьогодення створюють у перспективі джерельну базу для діахронійних досліджень говіркового дискурсу.

Висновки до розділу 1

Розгляд історії вивчення українських діалектних текстів дозволяє зробити такі висновки:

1. Одним із провідних напрямків у говірковому дискурсі є текстоцентризм. Визнано неповноту розвідок, які не спираються на діалектний текст як цілісну систему взаємодії мовних, соціальних, психолінгвістичних факторів.

2. Фіксація та опис діалектних текстів є метою постійного активного студіювання вітчизняних говіркознавців та має сталу академічну традицію.

3. Акцент сучасних досліджень говіркових текстів зміщується від опису суто лінгвістичних рис до розгляду ідіолекту говірконосія, розуміння його як мовної особистості в лінгвоперсонологічній перспективі.

4. Говіркові тексти різних ареалів українського мовного континууму мають визначальні лінгвістичні риси, які перебувають у колі різнобічного вивчення мовознавців.

5. Діалектні тексти як прояв живого спонтанного мовлення потребують спеціальних експериментально-фонетичних досліджень просодичної системи.

6. Говіркові тексти є площиною для розкриття варіативності мовних явищ та образного потенціалу фразеологем.

7. Визнання багатовимірності говіркового тексту потребує студіювання діалектного дискурсу в різних галузях мовознавства.

РОЗДІЛ 2
СПЕЦИФІКА ДІАЛЕКТНИХ ТЕКСТІВ
В УКРАЇНСЬКІЙ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКІЙ ГОВІРЦІ
СЕЛА ГРОЗИНЕ КОРОСТЕНСЬКОГО РАЙОНУ
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Відомості з історії населеного пункту

З метою презентації історико-лінгвістичної площини нашого дослідження подаємо опис місця лінгвістичної розвідки. Зосередимось на розгляді історичного минулого села Грозине задля розуміння умов збереження гомогенної архаїчної природи середньополіської говірки в мовленні корінних мешканців.

Село Грозине розташоване в Коростенському районі Житомирської області України. Воно знаходиться за координатами: 50°50' південної широти та 28°35' східної довготи, в південно-східній частині Житомирської області, на Поліссі. Рельєф цього регіону переважно рівний, із великою кількістю лісів, озер та річок. Природні ресурси (ліси та родючі землі) впливають на спосіб життя та господарську діяльність мешканців населеного пункту.

Історію села Грозине подав Володимир Васильович Лукашенко. Свої розвідки краєзнавець виклав у монографії «Грозіно. Історія, спогади, етнографія» [61]. Отже, основним джерелом інформації з історії села є матеріали цього видання, музейні фонди Коростенського краєзнавчого музею та бесіди з місцевими мешканцями.

Територія сучасної Коростенщини була освоєна первісними людьми ще в епоху пізнього палеоліту (40–10 тис. років тому), побічними доказами цього є виявлення стоянок давньої людини тих часів.

Давні люди на теренах Грозинщини продовжували проживати і в епоху мезоліту (10–8 тис. років тому), і в епоху неоліту (7–3 тис. років тому). Неолітична людина на цій території, за класифікацією науковців, в епоху

середнього та пізнього неоліту відносилися до племен так званої дніпро-донецької археологічної культури.

У бронзовому віці місцевість сучасного Грозине заселяла людність племен тшинецько-комарівської культури з неолітичним характером господарства. Ця людність була стародавніми праслов'янами.

У скіфський період (VII–III ст. до н.е.) на згаданій місцевості проживала людність, так званої, милоградівської культури, на зміну якій, у результаті еволюційного розвитку, пізніше прийшла зарубинецька культура з людністю, основним заняттям якої стане землеробство та скотарство. Геродот згадує плем'я неврів, яких він розміщує саме на півночі Центрального Полісся, що вказує: саме вони були найбільш ранніми слов'янами на території Грозинщини [61].

Ранньослов'янська людність цієї місцевості, як частина венедських племен, стабільно проживала тут включно до VI століття до н.е. Про це свідчать знахідки пам'яток зарубинецької та пізньозарубинецької культур, датованих, починаючи з II століття до н.е. – закінчуючи V століттям н.е.

Враховуючи надзвичайну близькість до давнього Іскоростеня, що виник близько 1500 років тому, можна вважати, що Грозинщина була в той час у залежності в когось із власників іскоростенських «градів». Прямим доказом, що Грозинщина була володінням знатних древлян була група курганів, що знаходились праворуч від шляху з Грозине на Коростень. Про ці кургани згадував у своїй праці «Раскопки в стране древлян» у 1983 році археолог В. Б. Антонович [61].

У середині X століття, коли Древлянська земля набрала сили і була суперником Полянської (Київської), князівське військо потребувало поповнення з мешканців навколишніх поселень. Отже, тогочасні грозиняни брали участь у військових походах древлянських князів. Після поразки древлян місцеві жителі стали залежними від київської панівної верхівки.

Із середини XII століття місцеві землі були у володінні Київської церкви Святої Богородиці з правом збирати податки з місцевих мешканців медом,

воском і хутром.

Прямих свідчень про епоху татаро-монгольського панування в цій місцевості немає. Зважаючи, що сусідній Іскоростень остаточно був зруйнований саме в ці часи (1241 рік), можна припустити, що тогочасні грозиняни були серед захисників міста.

За адміністративним поділом Великого Князівства Литовського 1321 року, землі Коростенщини безпосередньо були підпорядковані Київському князівству, яким управляли литовські князі, а з 1471 року, після ліквідації Київського князівства, – намісникові Київського воєводства. З часу приєднання Древлянщини до Литовського князівства навколишня територія була в особливому становищі. За адміністративним розподілом вона належала Овруцькому повіту, але несла військову повинність і сплачувала податки Києву, а не Овруцькому замку. Саме в період другої половини XV – першої половини XVI століття більшість невеликих поселень отримали свої назви. У цей час в окремих місцевостях виділяються «дворища», що починають відігравати провідну роль у господарському і місцевому адміністративному житті. Такі «дворища» влада почала називати «служба». Власник «служби» – «державець», сам мав обов'язок нести за потребою військову службу з конем і важкою зброєю, крім того надати державі під час військових дій озброєних селян. Серед місцевих старожилів панує оповідка про «княжа стрільця-ловця» Грозу. Цілком вірогідно, що на території Грозинщини, після знищення княгинею Ольгою Іскоростеня, залишився жити хтось зі служилих людей, колишніх древлянських князів – старший чи молодший дружинник, ловчий, десятник із місцевої знаті, а згаданий Гроза був їхнім нащадком й спадкоємцем. За соціальним статусом цих служилих людей у часи Литовської держави відносили до так званих «бояр», або «бояр панцирних», тобто місцевих землевласників, яких вже в часи Польсько-Литовської держави називали «убогою шляхтою». Цей статус передбачає володіння 10-ю литовськими волоками землі та обов'язок брати участь у князівських чи старостинських ловах. Як це дуже часто було в ті часи, від

імені власника земель утворювалися назви населених пунктів. Звідси пішла назва Грозин (Грозине дворище, Грозин хутір). За думкою етнографів, перша назва села була саме Грозин, вона протрималася до початку ХХ століття. В усіх архівних, наукових, історичних, статистичних документах періоду XVI–XIX століть зустрічаємо саме цю назву села. Така назва збереглася серед людей старшого покоління в навколишніх селах. Наприклад, ще кілька десятиліть тому, рідше на сьогоднішній день, старші люди в сусідньому селі Новаки, іноді в Немирівці, говорили не інакше, як «іду в Грозин», «пішов в Грозин», «приніс із Грозина», «взяв у Грозині» тощо. Вживання такої лінгвістичної формули може засвідчити автор даної розвідки під час роботи в місцевому ліцеї з вересня 2022 до червня 2023 року. Пізніше (на початку ХХ століття) ця назва села трансформувалася в Грозино [61].

Отже, цілком достовірно можна припустити, що село отримало свою назву ще 450–500 років тому. Докази, що підтверджують розповіді старожилів, знаходимо в матеріалах актової книги Житомирського Городського уряду за 1605 рік, які опубліковані в збірнику «Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII століття». У цих документах наведено взаємні скарги панів. У відповіді на одну зі скарг можна прочитати: « з помочниками своїми і іншими стрельцями пана *грозиними* наїхали, квалтовне на маєтність Щенієв, грабили и квалт поддданім починивши, маєтність побравши, пограбували, полупивши до села Бишполя випроводили учтивого шляхтича Сака Хомича Щеніївського прострелили котрий з того пострелення з того света зышол 10 генваря».

Підтвердженням факту проживання значного землевласника в Грозине в ті часи є знахідка на території села в 2010 році скарбу срібних монет періоду Великого Литовського князівства («празьких грошів»), наразі частину цього скарбу зберігають у Коростенському краєзнавчому музеї. У польських списках дворянських родів Волинської губернії пізніших часів зустрічаємо рід Грози, але, на жаль, без вказівки на належність до певної території. Так, за 1848 рік згадується Гроза Іван, а в його родоводі батько

Гроза, теж Іван, дід Гроза Гаврило, прадід Гроза Антон.

Не минула Грозинщину козацька слава. Є свідчення того, що в 1649 році загін Гераська, з війська Б. Хмельницького, проходив через село, а місцеві поміщики завчасно втекли до Польщі та повернулися тільки в 1667 році, після Андрусівського договору. Ці 18 років село відносилось до Овруцької сотні Київського козацького полку, а місцеві жителі сплачували податки на користь козацької держави. У 1750 році, за часів Коліївщини, через село проходив загін гайдамаків Івана Подоляки.

Я. В. Яроцький у своїй збірці подорожніх нарисів «Изъ Искорости въ Народичи» пише: «Выехавъ изъ Искорости мимо цілого ряда древнихъ могилников мна *Грозинь*, проехавши и эту деревню, принадлежавшую въ XVII веке Стефану Немиричу, приближаешься, наконец, къ большому селу Ходакамъ». Через деякий час ці землі перейшли до польських, або сполячених шляхтичів Скорупських. Згадка про село збереглася в купчій крепості від 18 жовтня 1821 року: «...дворяне Мацько ы Ядвыга супруги Скорупские приобрели для себя наотчину от Каленика и Александра Раевских недвижимое населенное крестьянами имение считать село *Грозинь* за сумму 1800 рублей» [61].

Добробут мешканців села значно покращився у першому десятиріччі ХХ століття. Згідно «Сведений о крестьянском та колонистском хозяйстве по подворной переписи 1910 года» серед місцевих селян тільки 2,5 % були безземельними.

Надзвичайно важким для грозинян був період громадянської війни 1918–1920 років: часто мінялася влада, і ця територія ставала ареною військових сутичок протидіючих сторін. Так, в січні 1918 року в селі була ще влада Центральної ради, в лютому – більшовиків, в березні-квітні – німецьких військ, в травні-листопаді – урядовців гетьмана Скоропадського, з грудня 1918 до середини лютого 1919 року точилися бої між військами Петлюри та більшовицькими загарбниками, з кінця квітня 1920 року до жовтня село двічі було під владою білополяків і двічі під більшовиками.

8 листопада 1921 року через село пройшов загін Української повстанської армії УНР генерала Ю. Тютюнника.

Вже наприкінці 1920 року в селі розпочався голод, восени майже не проводилися польові роботи через відсутність посівного матеріалу. В селі «господарювали» уповноважені групи зі збирання продрозкладки, які посилювалися червоноармійцями. Голодну зиму 1920–1921 років не пережили 20 грозинян. Від 1918 до 1921 року кількість жителів села зменшилась на третину внаслідок Голодомору.

У жовтні 1920 року в селі було відкрито однокласну народну школу з безкоштовним й обов'язковим навчанням. На початку 30-х років школа стала чотирикласною та функціонувала до літа 1941 року, коли була зруйнована під час боїв за Коростень. За окупаційної німецької влади діти з Грозине почали відвідувати Сингаївську чотирикласну школу.

Навесні 1930 року в селі розпочалися «розкулачення» та арешти так званих «куркулів» з вилученням майна, худоби, посівного матеріалу. Вилучене майно передавалося більшовиками до створеної Грозинської бригади Сингаївського колгоспу.

Восени 1932 року, за вказівкою комуністів-керманців, у грозинян було вилучено 100 % зерна, як у приватних господарствах, так і в колгоспах. З весни 1932 до осені 1933 року в селі був Голодомор. Зі слів місцевих мешканців, померлих від голоду було близько 20 людей. Селяни таємно вирушали до Західної України та Білорусі, щоб міняти домашній скарб на продукти харчування.

У 1933 році на базі радгоспу в Грозине було створено опорний пункт Українського науково-дослідницького інституту соціалістичного землеробства, що знаходився в Харкові. У 1936 році замість опорного пункту було створене дослідне поле цього ж інституту.

Не оминули Грозинщину жорна сталінської репресивної машини. У 1937 році було заарештовано та розстріляно чотирьох мешканців села за участь у підпільній українській націоналістичній організації та

антирадянську агітацію. Усі вони були реабілітовані в 1959–1961 роках.

Під час Другої світової війни Грозине було окуповано фашистами 8 серпня 1941 року. До села спочатку увійшли німці, а через декілька днів була введена тилова команда мадяр. Під час звільнення села в листопаді 1943 року радянськими військами було спалено 26 житлових будинків грозинян з метою нібито погіршення умов для наступу фашистів. Село було остаточно звільнено від німецько-фашистських загарбників 30 грудня 1943 року.

У травні 1944 року в Грозиному було відновлено діяльність Коростенського дослідного поля. На початку 50-х років частина жителів села працювала в бригаді Сингаївського колгоспу або в дослідному господарстві та на підприємствах Коростеня.

Наприкінці 50-х – на початку 60-х років стрімко зростала кількість населення у селищі дослідної станції, але в другій половині 1960-х почався відтік молоді із села. У 1963 році в Грозине було побудовано нову школу на 240 учнів, до цього діти грозинян відвідували початкову школу в селі Сингаї, яка розташовувалася в місцевому клубі, або Немирівську восьмирічну школу. В дослідженні міститься згадка про пожежу в Сингаївській школі в серпні 1958 року. Під час пожежі в церкві, яка стояла на місці теперішнього будинку селищної ради, палаючі листи з покрівлі куполів, пролетівши більше 100 метрів, впали на школу, і вона згоріла вщент [61, с. 221].

У 1964 році з'являється сучасна назва села «Гро́зине». Під час укладання Всеукраїнського каталогу назв населених пунктів України було перекручено назву «Грозин», «Грозіно», яку носило поселення більше як 500 років. Але і сьогодні в усній мові жителів села та міста Коростень вживається виключно форма «Гро́зіно», рідше «Гро́зин».

У 1986 році Грозинщина потрапила до зони радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, стан місцевості був класифікований як «зона гарантованого добровільного відселення», тому примусової міграції мешканців не передбачалося. До Грозине переселялися мешканці з тридцятикилометрової зони, грозиняни від'їжджали до інших

регіонів України, що призвело до зміни складу населення та втрати частини говірконосіїв.

Релігійний контекст світобачення мешканців села є важливою частиною соціокультурного життя. У селі Грозине діє парафія Преображення Господнього Української Православної Церкви Київського Патріархату. Такі свята, як Великдень чи Різдво, відзначаються в селі та супроводжуються релігійними обрядами.

Основним видом діяльності в Грозиному є сільське господарство. Багато мешканців вирощують сільськогосподарську продукцію, що впливає на лексикон та фразеологію, пов'язану з цією галуззю.

За переписом 2001 року, населення Грозине становило 1225 осіб, рідною мовою визнали українську 96,98 % населення. Соціальний склад мешканців села: фермери, дрібні підприємці, інтелігенція (вчителі місцевого ліцею, медичні працівники, наукові співробітники Інституту сільського господарства Полісся НААН), пенсіонери тощо.

Спілкування мешканців відбувається переважно українською мовою. Локальне наріччя (середньополіська говірка) відображується функціонуванням у мовленні деяких діалектних рис: фонетичних особливостей та лексичних відмінностей. Такі мовні явища надають мовленню мешканців села характерне автентичне забарвлення.

Зазвичай мешканці села використовують діалект у неформальних розмовах, особливо в сімейному оточенні, зі своїми друзями та родичами. Однак у формальних ситуаціях, таких як спілкування на роботі або публічні виступи, вони можуть переходити до стандартної літературної мови.

Наприклад, у святкові дні чи в церковних обрядах, мешканці села використовують більше діалектних слів, що є традиційним для цих заходів. Однак у взаємодії з представниками офіційних установ чи гостями з інших регіонів вони обирають стандартизовану мову. Це підтверджує запис діалектних текстів від респондентки, мовлення якої було зафіксовано під час лінгвістичної експедиції. У першій частині інтерв'ю вона намагалася

використовувати літературну мову, але в більш комфортному та звичному для неї стані (без увімкненого диктофону), вживає більше діалектизмів.

Отже, в селі Грозине спостерігається функціонування діалектної мови залежно від ситуації та соціокультурного контексту, що відображає живий говірковий спадок та адаптацію мешканців до сучасних комунікаційних потреб.

Говірка грозинян не зазнала потужного впливу білоруської мови, як на півночі Житомирщини (Овруч, Олевськ). Коріння діалекту, імовірно, сягає часів древлянського середньовіччя. У мовленні корінного населення села Грозине можна зафіксувати вживання говіркових варіантів слів (*гу'рок*, *ок'роп*, *зел':e* – замість огірок, кріп, бур'ян; *кон'*, *вол*, *п'евен'*, *п'ч'о'ла*, *здор*, *копа'ниц'а* – замість кінь, віл, півень, бджола, жир, лопата та ін.).

2.2. Особливості збирання говіркового матеріалу

Фіксація та аналіз діалектних текстів є ключовою складовою в дослідженні говірки села Грозине. Цей етап дозволяє описати та систематизувати різноманітні лінгвістичні особливості та варіації мови сучасних мешканців села. Запис мовлення Гроїляк Надії Миколаївни 1948-го року народження, став джерелом нашого дослідження. Розглянемо деякі основні аспекти збору та аналізу лінгвістичних матеріалів.

Об'єктом дослідження в межах експедиційного виїзду обрано мовну особистість сучасного говірконосія середньополіської говірки. Вибір респондентки базувався на певних вимогах, як-от: генеалогічні корені в селі Грозине Коростенського району Житомирської області, безвиїзне проживання в зазначеній місцевості, відсутність вищої освіти. Предметом подальшого комплексного аналізу є діалектні тексти, зафіксовані під час лінгвістичної експедиції. Емпіричним матеріалом дослідження є аудіозаписи спонтанного зв'язного усного мовлення, здійснені протягом червня 2023 року та зафіксовані у вигляді текстів.

Почнемо з огляду процесу збору діалектних матеріалів. Під час інтерв'ю вдалося зробити аудіозаписи трьох структурованих текстів, що відображають діалектні особливості середньополіської говірки. Для успішного збору діалектних текстів необхідно було створити комфортні умови для спілкування з респонденткою та фіксувати її мовну практику. Важливим є також збереження аудіозаписів для подальшого аналізу.

У дослідженні зафіксованих текстів використано інформаційно-смісловий метод як опис змістово-фактуальної інформації говірки, а саме: відображення уявлень говірконосія про світ, життя, відповідність світоглядної картини мовця реальності, встановлення ступеню достовірності інформації, презентованої в діалектних текстах.

Наступний етап дослідження має на меті ідентифікацію та аналіз основних лінгвістичних рис, що презентовані в мовленні респондентки, зокрема характер відображення лексичних та фонетичних особливостей, граматичних структур говіркових текстів. Діалектологічний аналіз здійснено у синхронійній площині. Опис окремих явищ середньополіської говірки відображає сучасний стан мовної системи діалекту. Результати цього аналізу допоможуть зрозуміти характер функціонування визначальних рис середньополіської говірки в мовленнєвій практиці населення зазначеного вище лінгвістичного ареалу. Задля виявлення частотності вживання синтаксичних одиниць був використаний квантитативний метод.

Тексти записані за загальноприйнятими правилами фонетичної транскрипції. Нижче пропонуємо записи текстів, отриманих під час опитування респондентки.

Текст 1

ну ди'тинство / йак ска'зати / не бу'ло ў ме'не // йа рос'ла без 'бат'ка / без 'матер // 'мати по'мерла / коли ме'н'і бу'ло п'ат' 'рок'іў // 'бат'ко же'ниўс'а ўд'руге / жиў о'д'ел'но // йа жи'ла з ба'бусейу // ба'бус'а бу'ла / йа 'сорок 'вос'мого 'року на'роджен':а / ба'бус'а бу'ла д'ругого 'року на'роджен':а // 'мати по'мерла // ну п'ідрос'ла / п'ішла ў ш'колу //

бу'ла Синга'йіўс'ка ш'кола // не пам'я'тайу / ў йа'кому 'роц'і / заго'р'ілас'а 'церква // і з 'церкв'і поле'т'іло^а / 'шифер ч'і же'л'ізо / бу'ло на'крите ш'кола / і 'через 'р'іч'ку / і ш'кола зго'ри'ла // ў чет'вертом к'лас'і йа наўч'алас'а ў Синга'йіўс'ком к'луб'і // 'кончила чо'тири к'ласи ў Синга'йіўс'ком к'луб'і / 'пот'ім / п'ішла ў 'Нем'іроўку / ў 'село 'Нем'іроўка // в'ід мо'йейі 'хати до ш'коли бу'ло с'ім к'ілометр'іў // чо'тири 'рок'і йа в'ідхо'дила ту'ди ў ш'колу // за'к'інчила 'в'іс'ім к'ла-ас'іў //

ў сел'і Гроз'іно пост'ройілі 'нову ш'колу // деўйатий к'лас / йа п'ішла ў ш'кôлу // йа ўч'илас'а ў 'Нем'іроўц'і / ў ме'не не бу'ло д'в'ійок / прийшла с'у'ди ў ш'кôлу / 'нов'ііі ўч'ител'а / 'нов'ііе 'учн'і / 'нов'іі колек'тиў // ос' ме'н'і бу'ла по геометр'ііі 'дв'і'ўка // йак с'о'годн'і пам'я'тайу / 'в'і'звали ме'не / ў'с'а ш'кола сто'йт' / і 'в'і'звали ме'не на л'і'н'ейку / і йа сто'іу ў д'войішниках // при'хожу до'дому і ка'жу ба'бус'і / ба'бус'а / йа ш'кôлу 'кончу 'дев'ат' к'ла-ас'іў і йду / на рô'боту //

ту'то ўже ў нас орган'і'зовуваўс'а інс'т'і'тут // бу'ла сна'ч'ала ў нас 'оп'ітна с'танц'ііа / тут в Гроз'іно / пот'ім 'оп'ітне 'поле / а 'пот'ім інс'т'і'тут / на'уч'ноіс'л'едоват'ел'с'к'іў // так йа 'конч'іла 'деў'йат' к'лас'іў і-і п'ішла-а на ро'бôту // ме'н'і ш'ч'і'іе бу'ло ш'іс'нац'ат' 'рок'іў / с'ім'нац'ат' / йа вже п'ішла на ро'бôту // у в'іс'ім'нац'ат' 'рок'іў ме'н'і ўже да'ли трудô'ву / так йа т'рошк'і поро'би'ла / 'пот'ім йа посту'п'іла ку'ди? / Верх'іў 'н'ан'с'к'іі 'техн'ікум / за'к'інчила Верх'іў 'н'ан'с'к'іі 'техн'ікум / ро'би'ла лабо'рантом / 'в'і'йшла 'зам'іж.

Текст 2

'зам'іж 'в'ійшла за 'чеха // туто ў нас / 'чес'ка ко'лон'ія 'Мала
'Зуб'івш'іна // 'в'ійшла за 'чеха / наро'дила х'лопчика / Мирос'лавъ / 'семд'іс'ат
'шостому 'роц'і / 'семд'іс'ат чет'вертому 'роц'і йа ро'дила 'д'евѡч'ку //
'д'евѡч'ка в' мене по'мерла // а 'пот'ім / 'пот'ім / аж 'через три'нац'ет' 'рѡк'іў і
три дн'і / ўже ў 'возраст'і соро'ка 'рок'іў йа ро'дила х'лопчика Ва'д'іма //

чоло'в'ік прац'у'ваў на с'танц'ііі техобс'лужуван':а ў сел'і Синга'іі /
'зара ўже йі'іі не'маіе // ну шо і'ше інте'ресного? інте'ресно те / шо
с'тарший х'лопец' п'і'шоў в' арм'ію // ѡслу'жиў в' арм'ііі / слу'жиў в' арм'ііі ў
С'ѣвос'топол'і / на аеродром'і Бел'бек // при'шоў з' арм'ііі / ну ку'ди п'і'ти
на ро'бѡту? ага / а ше 'перед ц'ім / в'ін 'перед 'арм'іейу посту'пиў у
'Малинс'к'і / м-м / не ў 'Малинс'к'і / 'хоспод'і / за'була // 'дуже 'баба / голо'ва ў
'баби вже не 'варит' / посту'пиў у 'техн'ікум // п'і'шоў / ў 'арм'ію пі'шоў з
'техн'ікуму / в'ін у-ўже не пой'шоў у'читис'а / по'шоў же'нитис'а // же'ниўс'а
/ по'шоў прац'у'вати у м'і'л'іц'ііу // прац'у'ваў у м'і'л'іц'ііі //

п'ідрост'айе цей 'мен'шин'к'іі / мой / Ва'д'ім // х'лопц'і 'йехали' на
зад'ер'жан'іе ў село Нова'к'і / і за'б'ігли на ве'черу / ко'роче / і да'ли йѡму
п'істо'л'ет в ру'ках подер'жати // вѡн поди'виўс'а / н'і'чого ме'н'і не ска'заў /
покру'тиў то'го п'істо'л'ета // т'і'іі с'тарш'ііі по'йіхали // але в'ін ме'н'і
'каже / це в'ін ше хо'диў то'д'і / ў 'шостий клас // 'добри ден'! йа 'каже / 'буду
м'і'л'іца'н'ером 'тоже // це 'шостий / 'с'ом'іі / 'вос'м'іі / де'в'атий / де'с'атий
клас і о'динац'етий / ш'іст' 'рок'іў в'ін но'сиў ц'у м'р'ію // це 'мен'ш'іі мой
си'нок // так'і в'ін йе // ўже в'ін кон'ч'айе 'школу о'динац'етий клас / і ўсе в'ін
'йіздит у Ж'і'томир / два ра'зиў 'йіздиў в' 'Коростен' // 'Ва'д'ік / чо'го ти
'йіздиш? в' ме'не по'ганіе а'нал'ізи / ме'не берут' / у войенко'мат вже вос'таў
на у'ч'от / в' ме'не по'ганіе а'нал'ізи / йа 'буду 'йіхат' в' Ж'і'томир // в'ін 'йіде
до 'йіде / ме'не в'ін не чо'паў / 'бат'ка не чо'паў // а с'тарший 'тоже ў
м'і'л'іц'ііі пра'ц'у'е / 'йіде ў Ж'і'томир в' команди'роўку // ст'р'ілис'а на
аў'тобус'і // 'боже-боже / цей ка / куй ти 'йідеши? в' Ж'і'томир // а чо'го? по
д'і'лах / шос' в' ме'не по'ганіе а'нал'ізи у 'ц'ѡму / у войенко'мат'і / ў Ж'і'томир

направили // каже цей старший мой / М'ірослаў / ідемо // йа іду / і в'ін іде
 // приходим / каже / в упраўлін'іе // йа / каже / іду в упраўлін'іе / і в'ін в
 упраўлін'іе іде // приходимо в упраўлін'іе // Вад'ік / а чо'го ти с'уди
 пришоў? по'том побалакайем // ну каже / йа ўже не йду туди / куди ме'ні
 треба / ст'іў п'ід с'тінкойу / рюкзака з пле'чей кинуў / сто'іу под с'т'енкойу
 // до дв'ерей под'ходить // си'д'ат / каіе / чо'тири оф'іцери // он пришоў / шос'
 йім роз'казуіе // ме'ні т'ік'і-т'ік'і / ме'ні т'ік'і заб'рати а'нал'ізи / заб'рати
 а'нал'ізи / бо йа опоз'даіу на аўтобус // ну ти'іе х'лопці с'лухайут' / пус'тили
 йо'го // в'дн по'шоў в той каб'інет / йо'го не'ма і не'ма / не'ма й не'ма // коли
 о'дин уста'іе да д'ивица / да каже / бу'де насто'йаш'ій мент / нас / каже /
 чо'тири мен'ти об'йе'гор'іу / он вже / каіе кроў зда'іе // ну так / пройшло це
 ўсе // йіде он / зда'іе доку'менти // ма'ти з бат'ком не з'найут' / куди он
 доку'менти зда'іе // там доку'менти при'мали / по'куда без ат'іс'тата / це
 бу'ло у До'нец'кий йури'дичний інс'т'ітут // кон'ч'айе в'ін ш'колу / ш'к'олу
 кон'ч'айе / полу'ч'айем м'і ат'іс'тата // приходит' д'д'дому й каже / шо йа
 буду йіхати на курси // ма'ти соб'ірайеца / йіде з' ім // йіду з' ім // була йа
 там дв'і не'д'іл'і // посту'пиў в'ін в цей До'нец'кий йури'дичний інс'т'ітут //
 в'ін посту'пиў на / б'уд'жет // ми за йо'го не пла'тили // за'к'інчиў цей
 інс'т'ітут / же'ниўс'а там // добри ден' // да / на в'ідеўко // за'к'інчиў /
 же'ниўс'а / прац'у'ваў до п'ет'нац'того / до чотир'нац'того року / ў
 чотир'нац'тому роц'і нач'а'лас'а в'ійна там // в'ін з ж'інкойу і з дво'ма
 д'етками / дв'і близ'нич'ки / перейз'жайе до ме'не // тут во'ни побу'ли п'іў
 року / о'формили доку'менти / по бат'ков'ій л'ін'іі в'ін чех / і по'йхаў у
 Чех'ійу // це було д'ело п'ет'нац'того / уже в п'ет'нац'тому роц'і / двац'ет' /
 а чотир'нац'того березн'а он у'йехаў // через чо'тири роки у'йехаў і с'таршій
 // в мене два сини / і обидва сини ў Чех'ійі // с'о'годн'і о'дин зво'ниў / ма'лий /
 мен'ш'ій / вже бере под'анство ўзаўтра / чотир'нац'того числа і ка'заў //
 мам / вже до те'бе при'йду / бо в'ін не буў в ме'не два роки // нач'а'лас'а
 в'ійна / перед вой'нойу не буў // та'ка житка.

Текст 3

ну / а ми жи/ли ў Синга/йах/ йа з бабу/сейу жи/ла / ну шо ж там / ба/бус'і // йак м'і жи/ли? / ск/ромно // а йак йа прийш/ла ту/ди-и / там бу/динок на п'ят' к'ім'нат / дере/в'аний //

пос/тавили сто/ла-а // гост'і приш/ли / су/с'іди там та/к'і / хре^м/шенийі / і с/таўл'ат та/р'елки // ма/лен'ку та/р'ілоч'ку под' низ / ве/лик'ійі наверху сто/йат / ложка / в'і^лка і но/ж / а йа /того но/жа з /роду ў Синга/йах не /бачила / йа/кий тей /нож // шо йім ро/б'і^ти // ш/турхайу йо/го под' бок // шо ро/б'іт ? а в'ін нахи/лиўс'а / й /каже / шо / шо-шо йа /буду ро/б'іт / то й т'і ро/б'і // йа так і ро/б'іла ўже / по /ц'ому // на шо ж та ме/н'і /м'іски ве/лика / ну та та/р'елка гли/бока / под' низом на /ц'ій / шо дэ/сертна / шо йа ўже пони/майу / шо о/ц'е // ко/ли / /цейе / в'іп'і/ли по /першой /чарц'і / там /були ку/сили // ко/ли не/сут /супни/цу // при/нос'ат' /супни/цу / с/тавл'ат посе/ред сто/ла / уби/райут' / /ц'о/го / с/тавл'ат посе/ред сто/ла ту /супни/цу, нали/вають' суп у /ц'ійі та/релки гли/бок'ійі // пос'ор/бали тей суп // шо це та/к'е і верм'і/шел'евий суп чи / та/кий кура ку/р'іний бул'йон покл'д'вали і то/д'і ўже з'ноў //

ну готу/вали /чех'і не так / йак укра/йінец'і // у йіх гет' /нача бу/ла /кухн'а // во/ни / йа то/д'і бу/ла моло/да / до не придиўл'алас' / вже /зари йа-а пон'і/майу / шо во/ни готу/вали // /дуже бу/ла в'іп'іч'ка ў н'іх /добра // в'іп'іч'ку во/ни /добре /дуже ро/б'іли / /чех'і // о /боже- /боже // шо тэ/бе' ше ска/зати? ўже ўто/милас'а ба/лакати //

а готу/вали ст/рав'і ну ў/с'ак'ійі /зараз // ко/ли це в' /баба / то се з'найу / ў нас виш'н'ак ве/ликий буў // йа на ро/боту ж по/б'ігла ў/же ш / приб'і/гайу / а /туда ўже неда/леко Г'роз'іно / і Синга/йі ж неда/леко / дв'і го/дин'і бу/ло о/б'іду // ну приб'і/гайу / /баба нава/рила бор/шу / нава/рила ва/реникоў // приш/ло /дн'іў два три з'ноў при/хожу / з'ноў ва/реникоў // йа ше з'далека кри/чу на до/роз'і / з'ноў ва/реникоў /баба нава/рила // ўже /каже / с'о/годн'і не/мае / а та/к'і ст/рав'і су/пи /разні/е / голуб'ц'і картоп/л'ан'ійе // йа пам'я/тайу з ди/тинства//

зр'ібний суп / хо'лодний // 'ри'ба // ква'сол'а // о'л'ійу ч'ут'-ч'ут' да'вали // і та'кий зр'ібний 'суп буў // ну / та-ам ци'бул'ку дл'а прип'рави // зр'ібний ц'ій суп буў // це хо'лодний буў 'суп / ота'коіе // а то-'о кар'топл'і / 'жаренийе / 'паренийе / 'варенийе та'ке.

Пропонуємо також аудіозапис зібраного говіркового матеріалу, який є емпіричною базою нашої розвідки (аудіозапис). Наявність аудіозапису мовлення надає змогу здійснити аналіз інтонаційного та емоційного забарвлення діалектних текстів.

2.3. Відображення змістово-фактуальної інформації

в діалектних текстах

Українські діалектні тексти є предметом активного різнобічного студіювання науковців. Особливої актуальності набуває соціолінгвістичний аспект вивчення цього мовного явища, розгляд фіксації в ньому історичного, етнографічного, соціального чинників впливу на мовця [17; 21; 34; 49; 87].

Лінгвістичний аналіз тексту, зокрема й говіркового, передбачає комплексну характеристику його структурних та змістових категорій. Традиційно в мовленні говірконосія представлені різні види категорій інформативності, а саме: змістово-фактуальна, змістово-концептуальна та підтекстова [40; 87, с. 71].

Як бачимо, змістово-фактуальна категорія діалектного тексту 1 (див. с. 33) вербалізована в повідомленні про систему освіти в селі Грозине та сусідніх населених пунктах у 50–60-тих роках ХХ століття (відсутність школи в Грозиному; пожежа в селі Сингаї, під час якої згоріла місцева школа; використання приміщення Сингаївського клубу як школи; наявність у селі Сингаї тільки початкової школи; початкова освіта в той період була чотирирічною; восьмирічна школа була в селі Немирівка; будівництво та відкриття Грозинської школи).

Аналіз імпліцитного рівня інформативності тексту дозволяє визначити

час подій, про які розповідає інформантка мовлення:

1) якщо врахувати той факт, що навчання дітей у школі в радянські часи розпочиналося із семирічного віку, знаючи рік народження мовиці (1948) можемо припустити, що до 1-го класу Сингаївської школи пані Надія пішла в 1955-му році;

2) можемо визначити рік пожежі в церкві села Сингаї, в наслідок якої згоріла і Сингаївська школа. Інформантка згадує, що в четвертому класі вона навчалася у Сингаївському клубі, це означає, що пожежа сталася в 1958-му році, коли мовиця навчалася в третьому класі;

3) мовиця згадує, щодо до дев'ятого класу вона пішла в нову Грозинську школу. Таким чином можна визначити, що нова школа в Грозине була побудована і відкрита в 1963-му році.

Також ми частково дізнаємося про склад навчальних предметів: *ос' ме/н'і бу/ла по гео/метр'ії / дв'і'їка*, про систему оцінювання знань: *сто|йу ў д/войішниках*), про авторитарний стиль у навчально-виховному процесі, акти публічного осуду та приниження, які наносили учням психічні травми, карбувалися в пам'яті: *йак с'о/годн'і пам'я/тайу / в'і'звали ме/не / ў'с'а ш/кола сто|йт' / і в'і'звали ме/не на л'і/н'ейку / і йа сто|йу ў д/войішниках*.

Змістово-фактуальна інформація діалектного тексту, зафіксованого під час лінгвістичної розвідки доповнює матеріали краєзнавчого дослідження мешканця села Грозине етнографа В. Лукашенка, викладені в його книзі «Грозіно. Історія, спогади, етнографія». Автор розповідає, що кількість населення в селищі дослідної станції наприкінці 50-х – на початку 60-х років стрімко зростала. У 1963 році в Грозине було побудовано нову школу на 240 учнів, до цього діти грозинян відвідували початкову школу в селі Сингаї, яка розташовувалася в місцевому клубі, і Немирівську восьмирічну школу [61].

Основна тема тексту 2 (див. с. 34) – це материнство, турбота про долю дітей. Респондентка згадує дитинство, юність своїх синів. Але пані Надія не може пригадати, в якому саме місті навчався в технікумі її старший син, хоча

про навчання молодшого розповідає вкрай детально. Отже, можна зробити висновки про особливе ставлення до молодшого сина, про якого ми дізнаємося наступне:

1) випадки з дитинства, мрії: *дали йому н'істол'ет в руках подер'жати; йа каже / буду м'іліца/н'ером тоже // це шостий / с'ом'ій / вос'м'ій / дев'ятий / де'с'ятий клас і одинацятий / ш'іст' рок'іу в'ін но'сіу цу м'р'іу;*

2) вступ до Донецького юридичного інституту: *поступиу в'ін в цей До'нец'кий йури'дичний інс'т'ітут; поступиу на / б'уд'жет; за'к'інчиу цей інс'т'ітут; же'ниус'а там;*

3) переїзд сина із сім'єю з Донецька до Грозино під час окупації Донеччини у 2014-му році: *у чотир'нацтому /році нач'алас'а в'ійна там; перейз'жайе до ме'не // тут во'ни побули' п'іу /року;*

4) склад сім'ї молодшого сина: *в'ін з ж'інкою і з дво'ма /детками / дв'і близ'нич'ки;*

5) виїзд до Чехії, отримання чеського громадянства: *тут во'ни побули' п'іу /року / оформили доку'менти / по бат'ков'ій л'ін'ійі в'ін чех / і по'їхау у Чех'іу; мен'ш'ій / вже бере /под'анство у'заўтра / чотир'нацтого чис'ла;*

б) взаємини з матір'ю: *с'о'годні о'дин зво'ниу / малий / мен'ш'ій; ка'зау // мам / вже до те'бе при'їду / бо в'ін не буу в ме'не два /роки.*

Відчувається, що мати пишається молодшим сином. Про старшого сина ми дізнаємося тільки його ім'я (М'ірос'лау), службу в армії, рід занять (у контексті формування світогляду та життєвого вибору молодшого сина), одруження та від'їзд до Чехії, знову ж за молодшим сином.

Діалектний текст 3 (див. с. 36) містить інформацію про етнічний склад населення регіону: *ну готу'вали чех'і не так йак укра'їйці; зам'іж в'ійшла за чеха // тутто в нас / чес'ка ко'лон'ія Мала /Зуб'іви'іна; про побут чехів-колоністів: будинок на п'ят' к'ім'нат / дере'в'аний; дуже була в'ін'іч'ка у н'іх /добра; і с'тавл'ат та'р'елки // ма'лен'ку та'р'ілоч'ку под'низ / велик'ійі наверху сто'ят; ложка / в'ілка і /нож. Інформацію про існування чеського*

поселення підтверджено архівними матеріалами Коростенського краєзнавчого музею та дописом місцевого інтернет-видання «Коростень тудей»: «Село Мала Зубівщина Коростенського району Житомирської області було засноване чеськими колоністами в 1870-му році. У 1924-му році в селі налічувалось 545 осіб. Нині населення села становить 580 осіб, з них лише близько 50 – нащадки чеських колоністів» [96].

З тексту ми дізнаємось про особливості побуту, традиційні страви мешканців села Грозине: *'баба нава'рила бор'шу / нава'рила ва'рени'коу; су'пи /разни'йе / голуб'ці картоп'лан'йе; з'р'ібний суп / хо'лодний // 'ри'ба // ква'сол'а // 'ол'ійу ч'ут'-ч'ут' да'вали // і та'кий зр'ібний /суп буў; а то-'о кар'топл'і / 'жаренийе / 'паренийе / 'варенийе*. Це традиційні страви українського Полісся, для їх приготування використовуються продукти, які широко представлені в цьому регіоні: гриби, риба, квасоля, картопля, вишні тощо. У своєму дослідженні про село Грозине В. Лукашенко теж пише про особливий холодний рибний суп з грибами, який готують тільки в Грозине, а про смачну випічку малазубівських чехів часто згадують грозиняни.

Можна відзначити високий рівень достовірності інформації в наведених діалектних текстах, який реалізується через використання топонімів, що належать до Грозинського старостинського округу Коростенської міської територіальної громади (Сингаї, Грозине, Немирівка; Коростень, Новаки, Мала Зубівщина) та Житомирської області (Житомир, Малин, Верхівня); відстань між селами Грозине та Немирівка мовиця визначає: *в'ід мо'йейі 'хати до ш'коли було с'ім к'і'лометр'іу*, гугл мапа доводить достовірність цієї інформації: автомобільний маршрут: E373/M07 «Грозине-Немирівка» – 6,7 км, пішохідний маршрут – 4,7 км. У записаному мовленні вживаються топоніми інших регіонів України: *слу'жиу ў 'арм'ійі ў С'êвос'топол'і / на аерод'ром'і Бел'бек; це було у До'нец'кий йури'дичний інс'т'ітут*. Достовірність змістовно-фактуального наповнення говіркового тексту доводить опис подій з історії села (розвиток Житомирської обласної дослідної станції (1956 р.), а потім Інституту сільського господарства Полісся

НААН (1976 р.): *ту'то ўже ў нас орган'і'зовуваўс'а інс'т'і'тут // була сна'ч'ала ў нас 'оп'ітна с'тану'ї'я / тут в Г'роз'іно / по'т'ім 'оп'ітне 'поле / а 'пот'ім інс'т'і'тут / нау'чноі'с'л'едоват'ел'с'к'ій – та країни: ту'то ў нас / 'чес'ка ко'лон'ї'я 'Мала 'Зуб'івш'їна; ў чо'тир'нац'тому 'роц'і нач'а'лас'а в'ї'ї'на там (на Донбасі).*

Мовиця чітко фіксує дати основних подій свого життя: *наро'дила х'лопчика / Мирос'лавъ / 'семд'іс'ат 'шостому 'роц'і / 'семд'іс'ат чет'вертому 'роц'і їа ро'дила 'д'евѡч'ку // 'д'евѡч'ка ў'мене по'мерла // а 'пот'ім / 'пот'ім / аж 'через три'нац'ет' 'рок'ї'ї і три дн'і / ўже ў 'возраст'і соро'ка 'рок'ї'ї їа ро'дила х'лопчика; прац'у'ваў до п'ет'нац'того / до чо'тир'нац'того 'року; ў чо'тир'нац'тому 'роц'і нач'а'лас'а в'ї'ї'на там; тут во'ни побу'ли' п'ї'ї' року; це було 'д'ело п'ет'нац'того / ўже ў п'ет'нац'тому 'роц'і / 'двац'іт' / а чо'тир'нац'того 'березн'а ѡн у'ї'ї'ї'ї; 'через чо'тири 'роки у'ї'ї'ї'ї і с'тарш'ї'ї, ў'заўтра / чо'тир'нац'того чис'ла; бо в'ін не буў в ме'не два 'роки. Це свідчить про реалістичне та лінійне відтворювання часових і просторових параметрів у записаних діалектних текстах.*

Як бачимо, змістово-фактуальна база української діалектології потребує стабільного поповнення зразками говіркового мовлення. Діалектний текст як багатовимірне, комплексне, самодостатнє джерело з невичерпною інформативністю для багатьох суміжних наук стає ілюстрацією до краєзнавчих розвідок, що спонукає до подальших студій [24].

2.4. Фонетичні риси говіркових текстів

Питання дослідження фонетичних особливостей середньополіської говірки перебуває в колі активного студіювання вітчизняних діалектологів. Діахронійний аспект фонологічних студій говіркового дискурсу Середнього Полісся представлено в розвідках І. Матвіяса [68], В. Мойсієнка [75], синхронійний аспект розгляду низки фонетичних рис говірки зазначеного

регіону вивчався Г. Гримашевич [24], М. Никончуком [78–80] та ін.

Актуальність розгляду фонетичних особливостей мовлення сучасного говірконосія, відображених у діалектних текстах, полягає в недостатньому вивченні функціонування сучасної фонетичної системи середньополіського діалектного ареалу.

Мета цього етапу дослідження – охарактеризувати визначальні фонетичні риси середньополіської говірки, відображені в мовленні інформантки.

Теоретичним джерелом студії є наукові праці М. Никончука [79] та Г. Гримашевич [24], емпірична база дослідження – запис мовлення Гроїляк Надії Миколаївни, зафіксований під час вище згаданої лінгвістичної експедиції.

Аналіз записаних говіркових текстів дозволяє виділити низку фонетичних особливостей, які вважаються визначальними в етномовному континуумі Середнього Полісся, про що зазначено в розвідках С. Бевзенко [6; 7], Г. Гримашевич [24, с. 14–18], П. Гриценка [28].

Розглянемо деякі риси.

1. Відсутність звука [u], який натомість реалізується у відповідниках [uⁱ], [i^u] та [i]: *ў сел'і Гроз'іно пост'ройіли 'нову ш'колу; з 'церкв'і поле'т'іло; чо'тири 'рок'і; по гео'метр'ійі 'дв'і'йка; 'в'і'звали ме'не; т'рошк'і поро'би'ла; пот'ім йа пост'уп'іла; ро'би'ла лабо'рантом; 'в'ійшла 'зам'іж; 'перед ц'ім; 'вос'м'ій / де'в'ятій / де'с'ятий клас; 'ійздит у Ж'і'томир; чо'тири мен'ти об'їе'гор'ї; інс'т'ітут; полу'ч'айем м'і; во'ни побу'ли' п'іў 'року; у'їехаў і с'тарши'ї; 'мен'ш'ї; йак м'і жи'ли; шо йім ро'б'їти; шо ро'б'іт; шо йа 'буду ро'б'іт; т'і ро'б'і; так і ро'б'іла ўже; ми'ска ве'лика; 'в'іпи'ли по 'першой 'чарц'і; не'сут 'супни'цу; 'в'ін'ічка ў н'іх 'добра; готу'вали ст'рав'і; су'ни 'разни'їе; 'ри'ба; з'р'ібний суп; с'тарший мой / М'ірос'лаў.*

2. Наявність на місці етимологічного [o], переважно наголошеного, звука закритої артикуляції [ô]: *п'ішла ў ш'кôлу; йду на ро'бôту; да'ли трудо'ву; йа ро'дила 'д'евôч'ку; 'через три'нади'ет' 'ро'к'іў; у 'вôзраст'і*

сорока /рôк'іу; куди п'ійти на робôту?; вôн поди'виўс'а; вôн по'шоў; куди ôн доку'менти зда'їе; ш'кôлу кон'ч'аїе; при'ходить дôдому; ôн у'їехаў; бул'їон покл'ôвали.

3. Реалізація етимологічного [e] в звуці неоднорідної артикуляції [ê]: служіў ў'арм'ії ў С'êвостопол'ї; шо тêбе' ше ска'зати.

4. Вимова [e] в ненаголошеній позиції, як на місці [e], так і на місці етимологічного [a]: аж 'через три'нац'ет' /рôк'іу; 'шифер ч'ї же'л'їзо; прац'у'ваў до п'ет'нац'того /року; це було 'д'ело п'ет'нац'того; в п'ет'нац'тому /роц'ї / 'двац'ет' / а чо'тирнац'того 'березн'а ôн у'їехаў.

5. Палатальність приголосних перед [e]: по'куда без ам'іс'тата; полу'ч'аїем м'ї ам'іс'тата; с'таўл'ат тар'елки; тар'елка гли'бока.

6. Диспалаталізація [c] та [ц] здебільшого в постфіксі дієслів та зрідка в кінці слова (іменника, числівника) та [т] в особових формах дієслова у формі теперішнього часу чи інфінітива: в'ін 'їїздит у Ж'ї'томир, с'таўл'ат тар'елки, ве'лик'її на вер'ху сто'їат, шо роб'їт, шо / шо шо йа 'буду роб'їт, не'сут 'супни'цу, де'с'атий клас і о'динац'тий; до две'рей под'ходить, си'д'ат / 'каїе / чо'тири оф'ї'цери, ко'ли о'дин уста'їе да 'дивица, 'мати соб'їрайеца, чо'тирнац'того чис'ла, п'ет'нац'того / до чо'тирнац'того / року, це було 'д'ело п'ет'нац'того / уже в п'ет'нац'тому / роц'ї / 'двац'ет' / а чо'тирнац'того 'березн'а ôн у'їехаў.

7. Ствердіння [p]: йа рос'ла без 'бат'ка / без 'матер; за'б'їгли на ве'черу / ко'роче; рукза'ка з пле'чей 'кинуў.

8. Диспалаталізація [ч], [ш], прогресивна суміжна асиміляція та стягнення подовженого шиплячого [шч] у [ш]: ну шо і'ше інте'ресного; а ше 'перед ц'їм; за'б'їгли на ве'черу / ко'роче; шос' йїм роз'казуїе; 'каже / шо йа 'буду 'їїхати на 'курси; ну шо ж там; хре'шениї; шо йїм роб'ї'ти; шо роб'їт; шо йа 'буду роб'їт; на шо ж та ме'н'ї 'ми'ска; шо йа ўже пони'майу; шо тêбе' ше ска'зати; 'баба нава'рила бор'шу; гет' 'нача була 'кухн'а; 'нов'їїе 'учн'ї. Цю особливість середньополіської говірки визначає також Ю. Яворський [102].

В аналізованому тексті можна побачити випадки фонетичної багатозначності, коли один звук має кілька можливих варіантів вимови: *ôн, в'ôн; ш'кола, ш'кôла, зр'ôбний сун, зр'ôбний сун, т'ôйи с'тарш'ôйи; ну т'ôйе х'лопц'ôи; М'ôрос'лаў; Мирос'лава* та ін.

Зазначимо, що в мовленні інформантки не збережено таку яскраву ознаку середньополіської говірки, як відсутність звука [ф], респондентка вимовляє: *оф'ицери; шифер*. Таку вимову можна пояснити тим, що обидва її сини працювали в поліції (міліції), а молодший син був саме офіцером, тож літературна вимова сформувалася під впливом соціолінгвістичних чинників.

Синхронійна діалектологічна характеристика текстів дозволяє визначити стабільне збереження типових фонетичних рис української середньополіської говірки в мовленні сучасного діалектоносія Середнього Полісся. Ці спостереження спонукають до подальшого запису та аналізу діалектних текстів зазначеного вище говіркового ареалу з метою виявлення різних автентичних фонетичних явищ.

2.5. Граматичні та лексичні риси середньополіської говірки у зв'язних текстах

Дослідження діалектних текстів української середньополіської говірки села Грозине розкриває різноманітність етномовних особливостей зазначеного регіону. Окрім фонетики, розглянуто лексику, граматику та інші лінгвістичні аспекти діалектних текстів для з'ясування визначальних рис місцевого різновиду північного говору.

У наведених текстах можна простежити відображення морфологічних особливостей середньополіської говірки. Звернемо увагу на деякі з них.

1. Подовження закінчення прикметників у множині: *'нов'ôйи ўчите'ла / 'нов'ôйе 'учн'и; т'ôйи с'тарш'ôйи; ну т'ôйе х'лопц'ôи; су'с'иди там та'к'и хре'шениий; ве'лик'ôйи наверху сто'ят; у ц'ôйи та'релки гли'бок'ôйи; ст'рави ну ў'с'ак'ôйи; су'ни 'разни'е; голуб'ц'ôи картоп'лан'ôйе; а то-'о кар'топл'и /*

жаренийе / паренийе / варенийе.

2. Стягнена форма закінчення прикметників називного відмінку однини: *так'і в'ін йе; добри ден'; та'ка житка.*

3. Діалектні особливості вживання прийменника *до* замість *да(=і)*: *в'ін йіде до йіде; була молода / до не придиўл'алас'.*

3. Вживання діалектних форм прислівників *тутто* замість *тут* і *зари* замість *зараз* : *тутто ўже ў нас орган'ізовуваўс'а інс'т'ітут; тутто ў нас / Ches'ка колон'ійа; зари йа-а пон'і'майу.*

4. Відсутність початкового *н* у відмінникових формах особових займенників третьої особи після прийменника: *йіде з' ім.; йіду з' ім; шо йім ро'б'і'ти; ми за його не пла'тили; у йіх гет'нача була / кухн'а.*

5. Скорочення форми дієслова *каже*, питального займенника *куди*: *цей ка / куй ти йідеши? (каже, куди ти їдеш?); сид'ат / кайе / чо'тири оф'і'цери (сидять, каже, чотири офіцери); он вже / кайе / кроў зда'йе (він уже, каже, кров здає).*

На граматичному рівні слід зазначити вживання у зафіксованому мовленні форми іменників, що позначають неістот, у формах характерних для позначення істот у знахідному відмінку: *покру'тиў того п'істол'ета* (літературна форма – пістолет); *полу'ч'аем м'і ат'іс'тата* (літературна форма – атестат), *пос'тавили стол'а-а* (літературна форма – стіл), *два ра'зиў йіздиў* (літературна форма – два рази). Ця ознака характерна загалом для народного мовлення.

Лексичний рівень зафіксованих діалектних текстів містить і росіянізми: *була сна'ч'ала ў нас он'ітна / станц'ійа; пот'ім он'ітне / поле; пот'ім інст'ітут / нау'чноі'с'ледоват'ел'с'к'ій; йіехали^e на зад'ер'жан'ійе; буду м'іл'іца'н'ером / тоже; войенко'мат, вос'таў на уч'от; а с'таріший / тоже в м'іл'іц'ійі пра'ц'уйе; йіде в Ж'і'томир в команди'роўку; при'ходим / каже / в упраўл'ін'ійе; бо йа опоз'даїу на аў'тобус; бу'де насто'йаш'ій мент; полу'ч'аем м'і ат'іс'тата; /мати соб'і'райеца; да / на / в'ідеўко; зари йа-а пон'і'майу.*

У діалектних текстах трапляються мовні формули, які притаманні середньополіській говірці: *ме/не в'ін не чо/наў* / *'бат'ка не чо/наў* («не турбував»); *та/ка 'житка* («таке життя»); *гет' 'нача* («зовсім інакша»). Вживання фразеологізму *така житка* («таке життя») серед українців Чорнобильського Полісся задокументовано В. Борисенко в матеріалах експедиції 1994 року [11].

Говіркові особливості у царині синтаксису українських діалектних текстів є нечисленними, відповідно, і у записаному мовленні кількість фіксацій цих особливостей обмежена [7, с. 153–157]. Розглянемо низку синтаксичних рис говірки, які засвідчені в аналізованих текстах.

1. Безприйменниковість у словосполученнях: *дев'ятий к'лас* / *їа п'іш'ла*; *с'ім'нац'ат'* / *їа вже п'іш'ла на ро'б'оту*; *посту'п'іла* / *ку'ди?* / *Верх'їў'ан'с'к'її 'техн'ікум*; *наро'дила х'лопчика* / *Мирос'лавъ* / *'семд'іс'ат 'шостому'роц'і* / *'семд'іс'ат чет'вертому'роц'і* *їа ро'дила 'д'ев'џ'ку*.

2. Уживання додатка в давальному відмінку замість родового: *ос' ме/н'ї була по гео'метр'її 'дв'ї'їка*.

3. Уживання прийменників *в (у)* замість *до*: *в'ідхо'дила ту'ди ў ш'колу*; *п'іш'ла ў 'Нем'іроўку* / *ў 'село 'Нем'іроўка*; *це було у До'нец'кий йури'дичний інс'т'і'тут*.

4. Зрідка фіксується характерне для поліських діалектів вживання єднальних сполучників *да, до(=і)* при однорідних членах речення: *в'ін 'їїде до 'їїде*; *була моло'да* / *до не придиў'л'алас'* – хоча переважає безсполучникове єднання однорідних членів речення.

5. Будова складних речень діалектних текстів відображає загальну рису говіркового мовлення, таку як переважання безсполучникових конструкцій: *ме/н'ї ш'ч'іе було ш'іс'нац'ат' 'рок'іў* / *с'ім'нац'ат'* / *їа вже п'іш'ла на ро'б'оту* та інші.

6. Вживання сполучника *шо* у підрядних додаткових реченнях: *ї 'каже / шо / шо-шо* *їа 'буду ро'б'іт* / *то й т'і ро'б'і*; *ну та та'р'елка гли'бока* / *под ни'зом на ц'її* / *шо д'е'сертна*; *шо* *їа ўже пони'ї'маїу* / *шо оц'е* та ін.

Характер функціонування синтаксичних одиниць у мовленні респондентки досліджено за квантитативним методом (див. рис. 2.1.) За частотою вживання в записаних діалектних текстах переважають прості речення (66 одиниць, або 51,97 %) від загальної кількості речень, значно меншу функційну активність мають складні безсполучникові речення (36 одиниць, або 28,34 %), потім – складнопідрядні речення (15 одиниць, або 11,8 %), складносурядні речення (10 одиниць, або 7,89 %). Така загальна картина аналізу синтаксису діалектних текстів свідчить про збереження синтаксичних рис середньополіської говірки в мовленні респондентки, крім переважання складносурядних речень над складнопідрядними, але ця перевага несуттєва та може бути пояснена браком емпіричного матеріалу, що спонукає до подальших розвідок.

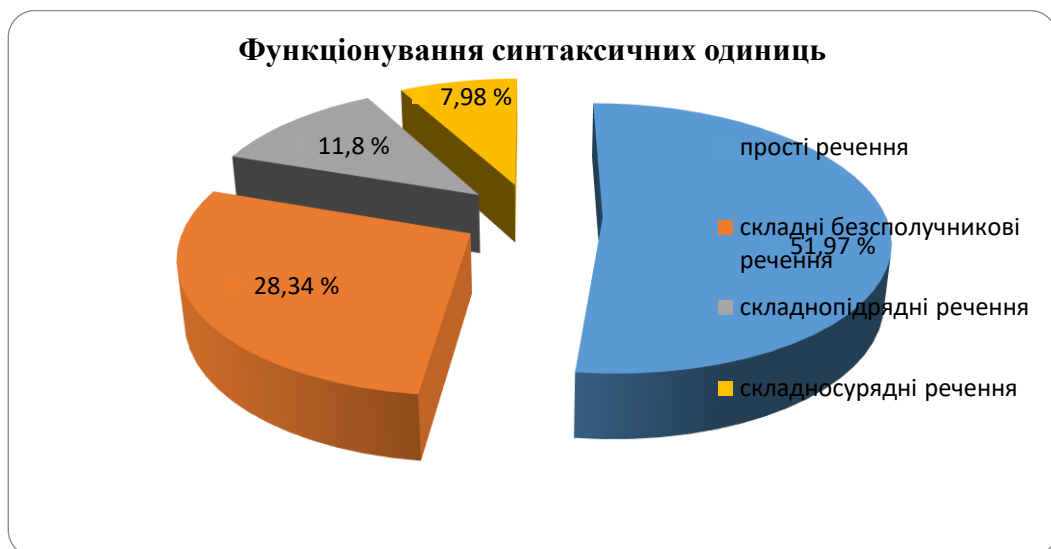

Рис. 2.1.

Як усна форма мовлення, зафіксовані діалектні тексти містять експресивні засоби, розглянемо деякі з них.

1. Риторичні звертання, оклики: *хоспод'і / за'була; о'боже- 'боже.*
2. Риторичні питання: *ну шо і'ше інте'ресного? ну ку'ди п'ій'ти на ро'бџту? шо тџ'бе' ше ска'зати? йак м'і жи'ли?.*
3. Вставні речення: *голо'ва ў'баби вже не 'варит'; не памйа'тайу / ў*

йа'кому /роу'і; йак с'о'годн'і пам'йа'тайу та ін.

У записаних діалектних текстах часто вживаються повтори слів, словосполучень, якими мовиця послуговується як засобом структурування власного мовлення, «направленням» думки, фіксуванням подій в пам'яті: *йа жи'ла з ба'бусейу // ба'бус'а бу'ла / йа /сорок /вос'мого /року на'роджен':а / ба'бус'а бу'ла д'ругого /року на'роджен':а; зам'іж /в'ійшла за /чеха // ту'то ў нас /'чес'ка ко'лон'йа /Мала /Зуб'івш'іна // /в'ійшла за /чеха* та ін.

Зауважимо, що граматичні особливості аналізованих діалектних текстів демонструють збереження типових рис середньополіської говірки північного наріччя української мови.

2.6. Діалектні тексти як простір маніфестації елементів мовної картини світу сучасного говірконосія

У сучасному мовознавстві зростає кількість розвідок, спрямованих на лінгвокультурний аспект розгляду діалектного тексту, відтворення ментально-ціннісної структури мовної картини світу говірконосія. Діалектний текст як прояв спонтанного мовлення дозволяє звернути увагу на безпосередню фіксацію в ньому першочергових проявів кола концептів світогляду мовної особистості. Про актуальність цього напрямку серед лінгвістів свідчать розвідки К. Глуховцевої [17], І. Гороф'янюк [22], Г. Гримашевич [26], П. Гриценка [28], Василя та Валентини Грещуків [30], В. Дворянкін [34], А. Загнітка [42; 43], І. Романіної [87], Т. Ястремської [106] та ін. Мовна картина світу говірконосія формується як відображення його уявлень про матеріальний та духовний світ крізь призму історичних подій, соціальних процесів та реалізується в мовленні.

Важливим є виявлення елементів мовної картини світу жительки села Грозине, відображеної в записаних діалектних текстах. Студіювання зазначеного аспекту діалектних текстів виконано за текстоцентричним принципом. Виходячи із цього принципу, Н. Руснак вважає діалектний текст

різновидом діалектного дискурсу як складного комунікативного явища, яке включає ще й екстралінгвістичні чинники. Тому мовець сприймається як дискурсивна особистість, а його мовлення не просто фіксація суто лінгвістичних рис (фонетичних, морфологічних, лексичних), а й психолінгвістична, етносемантична та лінгвокультурна характеристика особистості [88].

Під час аналізу мовлення інформантки нами звернено увагу на виокремлення семантичних полів лексики, вживаної в діалектних текстах, маркерів ментально-ціннісної структури мовної картини світу, вживанні експресивних мовних засобів як прояву креативності діалектоносія. Опис та аналіз говіркових текстів за поданими напрямками дозволяє репрезентувати елементи мовної картини світу сучасного діалектоносія, створити соціолінгвістичний портрет мовця.

Словниковий склад говіркового дискурсу, відображений у записаних діалектних текстах дозволяє розподілити його на окремі семантичні поля. Розглянемо деякі з них.

1. Родина: *росла без бат'ка / без матер; мати померла; бат'ко жениў'а ўд'руге / жиў о'д'ел'но; йа жи'ла з ба'бусейу; в'йшла зам'їж; чолов'їк; в'їн з ж'інкойу і з дво'ма д'етками; дв'ї близ'нич'ки; жениў'а там; по'шоў жени'тис'а; ма'ти з бат'ком; два сини; мам; мо'їх бат'к'їў; хре'шениий; йо'го, в'їн (про чоловіка); баба.*

Вживання зазначених лексем демонструє традиційне уявлення мовиці про родину. Розповідь про дитинство, «якого не було», зумовлена смертю матері та життям батька у другій сім'ї та свідчить про глибоку дитячу травму через напівсирітство. У спогаді про дитинство транслюється мотив сирітства, традиційний для української етнокультури. Текст 1 (див. с. 33) починається із цього мотиву, як фольклорний твір із заплачки. Запорукою щасливого життя інформантка вважає одруження, надає цій обставині великого значення, підкреслює факт свого одруження та одруження синів. Розповідь про родинні стосунки не оминає згадку про хрещених, які присутні на її весіллі, тож

можна схарактеризувати віросповідання мовиці як християнське. В текстах 1; 3 (див. с. 33;36) мовиця вживає виключно лексему «бабуся», коли йдеться про дитинство; заглибившись у спогади, поступово втрачає контроль над мовою та вживає лексему «баба» щодо своєї родички у згадці про юнацькі роки тощо. Отже, можна припустити, що в дитинстві стосунки з бабусяю були щирими.

Мовиця майже не згадує про свого чоловіка, не вказує його імені, називає або за національністю «чех», або у третій особі «він», «його», що свідчить про відсутність щирого кохання, проблем у сімейному житті. Цим може бути пояснена незначна роль чоловіка в мовній картині світу мовиці. Формується уявлення, що одруження з «чехом» було засобом переходу до вищого соціального та матеріального стану (опис добробуту в родині чоловіка у порівнянні зі «скромним» життям з бабусяю) та набуття нового соціального статусу офіційної дружини.

2. Діти: *наро^дила ^хлопчика; ро^дила ^д'евôч'ку // ^д'евôч'ка в ^мене по^мерла; ро^дила ^хлопчика Ва^д'іма; с^тарший ^хлопец'; ^мен'шин'к'ій / мой / Ва^д'ім; ^мен'ш'ій мой си^нок; ^Ва^д'ік; с^тарший мой / М'ірослаÿ; два ^сини; о^дин зво^ниÿ / ма^лий / ^мен'ш'ій.*

Тема материнства є основною в тексті 2 (див. с. 34–35). Мовиця пам'ятає роки народження своїх дітей, ці події були значимими для неї. Відчувається біль, пережитий після смерті народженої дівчинки (факт згадування про цю подію, зміни в інтонації мовлення). Довгоочікуваною розрадою для жінки стало народження другого сина, про цю подію мовиця розповідає майже у казковій манері: *аж ^через три^нац'ет' ^рôк'іÿ і три дн'і / ÿже ÿ ^возраст'і соро^ка ^рок'іÿ ѳа ро^дила ^хлопчика Ва^д'іма.* Друге материнство сприймається як подарунок долі, компенсація за втрачену дочку, наче міфологічна подія: народження дитини вже, фактично, у казкових «діда та баби».

Відчувається особливе ставлення до молодшого сина, його мовиця називає зменшувально-ласкавими словами: *мен'ш'ій мой си^нок;*

мен'шин'к'ій; хлопчика Ва'д'іма; Ва'д'ік. Старшого вона називає: *с'тарший х'лопець; с'тарший мой*. Зафіксоване тільки одне вживання пестливої форми *наро'дила хлопчика* щодо старшого сина, але це стандартне слововживання для позначення статі новонародженої дитини, а не прояв особливого ставлення.

Про пізню сепарацію з молодшими сином свідчить вживання займенника *ми*, коли мова йдеться про закінчення ним школи: *полу'ч'айем м'ї ат'іс'тата*, супровід його до Донецька для вступу до закладу вищої освіти: *м'ати соб'ірайеца / й'їде з' ім // й'їду з' ім*. Мовиця всіляко підкреслює розум, кмітливість, життєвий успіх молодшого сина, докладно розповідає випадки з його життя, пишається ним, сумує в розлуці (рачує час з останньої зустрічі), водночас про старшого сина ми дізнаємося незначні відомості про службу в армії, що *в'ін у-у'же не пої'шоу у'читис'а / по'шоу же'нитис'а* та роботу в міліції, але тільки в контексті розповіді про формування свідомості молодшого сина. Образ молодшого сина сприймається як архетипічний, традиційний для українського фольклорного світогляду, такий собі Котигорошко: мужній (виявляє цікавість до зброї ще з дитинства), розумний, кмітливий, успішний, турботливий (телефонує матері, обіцяє приїхати): *ш'іст'рок'іу в'ін но'сиу ц'у м'р'іу; в'ін посту'пиу на / б'уд'жет // ми за його не пла'тили; бу'де насто'йаш'ій мент / нас / каже / чо'тири мент'и об'йе'гор'іу; це мен'ш'ій мой си'нок // так'і в'ін йе*. Мовиця навіть точно не пам'ятає, у якому місті навчався старший син у технікумі, але детально розповідає подробиці вступу молодшого сину до Донецького юридичного інституту, навіть те, скільки разів він їздив до Коростеня та Житомира для проходження медичної комісії: *ўсе в'ін й'їздит у Ж'і'томир; два ра'зиу й'їздиу в'Коростен'*.

Мовиця не розповідає про своїх онуків, про нащадків старшого сина інформація зовсім відсутня, про родину молодшого дізнаємося: *в'ін з ж'інкою і з дво'ма д'етками / дв'і близ'нич'ки / перейіз'жайе до ме'не*. Такі нечисленні згадки можуть пояснюватися тим, що родина молодшого сина

більше двадцяти років жила у Донецьку, тож міцний емоційний зв'язок між бабусею та онуками був відсутній. Повна відсутність згадки про сім'ю старшого сина може свідчити про розлучення з дружиною (згадка про одруження старшого сина іронічна: *не поїшоў учитис'а / пошоў же'нитис'а*) або відсутність нащадків у родині старшого сина. Про від'їзд старшого сина до Чехії розповідається: *через чо'тири роки уїехаў і с'тарши'й*, на відміну, про від'їзд молодшого сина розповідається, що його сім'я виїхала у повному складі: *з ж'інкой і з дво'ма д'етками*.

3. Топоніми: *жи'ли ў Синга'йах, ў село Нем'іроўка; ў сел'і Гроз'іно, Верх'іў'нан'с'к'іі / техн'ікум; Мала /Зуб'івш'іна; ў С'євос'топол'і / на аерод'ром'і Бел'бек; посту'пиў у Малинс'к'і; село Нова'к'і; в Ж'і'томир; іїздиў в Коростен'; у До'нец'кий іури'дичний інс'т'ітут; по'їхаў у Чех'ію*.

Топоніми Житомирської області, які вживаються мовицею у розповіді про власне дитинство та юність, про дитинство синів, сприймаються як ойкумена щасливого та безпечного життя і складають «мікрокосм» говірконосійки. Цей «мікрокосм» відкритий і доступний. Після початку окупації Донбасу, у 2014 році, молодший син повертається до матері, на Батьківщину. Місцем безпеки в тексті визначена і Чехія як прабацьківщина синів: *по бат'ков'іі л'ін'ііі в'ін чех*. Цей мотив також архетипічний (повернення втраченого батька, тут повернення до прабацьківщини, «втраченого раю»). Топоніми *С'євос'топол'; Бел'бек; До'нец'к* несуть емоційно-сміслову значення далеких небезпечних місць, «макрокосму», в якому відбувається ініціація синів, цей світ закритий (відсутність розповідей про життя синів у цих місцях). За фольклорною традицією, сини, герої оповіді, повертаються до ойкумени, здобувши життєвий досвід.

4. Хронометражні маркери: *мати по'мерла / коли ме'ні було п'ат' рок'іў; ба'бус'а була / іа сорок /вос'мого року на'роджен':а / ба'бус'а була д'ругого року на'роджен':а; ў чет'вертом клас'і іа наў'ч'алас'а ў Синга'йоўс'ком к'луб'і; кончила чо'тири класи ў Синга'йоўс'ком к'луб'і; чо'тири рок'і іа в'ідхо'дила ту'ди ў ш'колу // за'к'інчила в'іс'ім кла-ас'іў; ў*

се/л'і Гроз'іно пост/ройіли /нову ш/колу; **деў'ятый клас / йа п'ішла ў ш/кôлу;**
так йа /конч'іла /деў'ят' клас'іў; ме'н'і ш'ч'і'іе було ш'існац'ат' /рок'іў /
с'ім'нац'ат' / йа вже п'ішла на ро'бôту // у в'іс'ім'нац'ат' /рок'іў ме'н'і ўже
дали трудôву; наро'дила х'лопчика / Мирос'лавъ / /семд'іс'ат /шостому /роц'і
/ /семд'іс'ат чет'вертому /роц'і йа ро'дила /д'евôч'ку; /через три'нац'ет'
/рôк'іў і три дн'і / ўже ў /возраст'і соро'ка /рок'іў йа ро'дила х'лопчика
Ва'д'іма; в'ін /перед /арм'ійейу посту'ниў у /Малинс'к'і; в'ін ше хо'диў то'д'і /
ў /шостий клас; це /шостий /с'ом'ій /вос'м'ій /де'в'атий /де'с'атий клас і
о'динац'етий / ш'іст' /рок'іў в'ін но'сиў ц'у м'р'ійу; кон'ч'айе в'ін ш/колу;
за'к'інчиў цей інс'т'ітут; прац'у'ваў до п'ет'нац'того / до чотир'нац'того
/року / ў чотир'нац'тому /роц'і нач'алас'а в'ій'на там; тут во'ни побу'ли'
п'іў /року; це було /д'ело п'ет'нац'того / уже в п'ет'нац'тому /роц'і / /двац'ет'
/ а чотир'нац'того /березн'а; /через чот'ири /роки у'йехаў і с'тарши'ій;
с'о'годн'і о'дин зво'ниў; ў'заўтра / чот'ир'нац'того чис'ла; в'ін не буў в ме'не
два /роки; нач'алас'а в'ій'на / перед вой'нойу не буў; дв'і го'дин'і було о'б'іду;
прийшло дн'іў два три; с'о'годн'і не'маіе; пам'йа'тайу з ди'тинства.

Якщо взяти до уваги традиційне вертикальне членування часопростору картини світу: небо – земля – підземелья, то можна зазначити, що в записаних діалектних текстах відображено саме найскладніший, середній пласт, що відображує побутове життя людини у проєкції її ментальних цінностей, соціальних та історичних обставин. Хронотоп текстів, збігається з реальним плином часу, він лінійний, біографічний. Художній час має конкретні координати, за екстралінгвістичними факторами змістово-фактуальної інформації можна визначити хронологічні межі подій, що відбуваються. Спостерігаємо певну циклічність у розповіді мовиці: текст 1 (див. с. 33) розпочинається і текст 3 (див. с. 36) закінчується спогадами з дитинства. Така структура хронотопу характерна для фольклорної творчості. Респондентка «грає» часом, події пов'язані з приємними спогадами (мрія молодшого сина: *йа /каже / /буду м'іл'іца/н'ером /тоже*, його шлях до своєї мети, нарис побуту чехів-

колоністів) описуються розлого, з фіксацією часових проміжків, це говорить про суб'єктивність хронотопу діалектних текстів. Ця особливість часопростору стосується фрагментів, пов'язаних з долею молодшого сина, образ якого сприймається мовицею як більш значимий. Отже, хронотоп говіркових текстів можна визначити як хронікально-побутовий (часова фіксація побутових подій), до якого залучені міфопоетичні елементи української фольклорної традиції. Час подій і персонажів у записаному мовленні – минулий, час дійсності інформантки – теперішній.

5. Українці – чехи: *м'ї жи/ли ск'ромно – там будинок на п'ят' к'ім'нат; йа /того но/жа з /роду ў Синга'йях не /бачила – с'таўл'ат та/р'елки // ма'лен'ку та/р'ілоч'ку под'низ / ве'лик'ійі на вер'ху сто'йат /ложка /'в'і'лка і /нож; ну готу'вали /чех'і не так йак укра'їнці'і; в'ін'іч'ку во'ни /добре /дуже ро'б'іли /чех'і – /баба нава'рила бор'шу / нава'рила ва'реникоў.*

Зіставлення «українці – чехи» в діалектних текстах має суб'єктивну оцінку, мовиця порівнює своє «скромне» життя з бабусею з побутом «заможної», з її точки зору, родини чехів-колоністів, це стосується опису побуту, страв, звичаїв. Ставши членом чеської сім'ї, вона ідентифікує себе як українку, але визнає приналежність синів до чеського роду: *по /бат'ков'ій /л'ін'ійі в'ін чех.*

6. Страви: *верм'ішел'евий суп чи / та'кий кур'іний бул'йон; /в'ін'іч'ка ў н'іх /добра; /баба нава'рила бор'шу / нава'рила ва'реникоў; голуб'ці /картон'л'ан'іе, з'р'ібний суп / холодноий // /ри'ба // ква'сол'а // о'л'ійу ч'ут'-ч'ут' да'вали // і та'кий з'р'ібний /суп буў // ну / та-ам ци'бул'ку для прип'рави, кар'топл'і /'жаренийе /'паренийе /'варенийе.*

Ужиті лексеми семантичного поля «страви» характеризують мовицю як сільську жительку Полісся, це типові страви місцевої народної кухні. В мовленні згадується холодний грибний суп з рибою, який, за розповідями місцевих мешканців та свідченням краєзнавчих розвідок, готують тільки в Грозиному. Це підтверджує приналежність мовиці до корінних мешканців вище згаданого села [61].

7. Назви закладів освіти: *п'шла ў школу; була Сингаїўс'ка школа; наўч'алас'а ў Сингаїўс'ком клуб'і; ў сел'і Грозіно пост'ройили нову школу; йа ўчилас'а ў 'Нем'іроўц'і; Верх'іў'н'ан'ск'ій 'техн'ікум; ў 'Малинс'к'і посту'пиў у 'техн'ікум; кон'ч'айе школу о'динац'тий клас; це було у До'нец'кий йури'дичний інс'т'ітут.*

Такий розлогий перелік навчальних закладів, свідчить про повагу мовиці до знань, гордість за власну отриману освіту та освіту синів. Інформантка навіть рахує роки, протягом яких молодший син мріяв стати м'іл'іца'н'ером, шкільними класами: *це 'шостий / 'с'ом'ій / 'вос'м'ій / де'в'ятий / де'с'ятий клас і о'динац'етий / ш'іст' 'рок'іў в'ін но'сиў цу м'р'іу.* Особливо пишається мовиця навчанням молодшого сина у Донецькому юридичному інституті, своїм супроводом сина під час вступу: *'мати соб'ірайеца / 'йіде з' ім; 'йіду з' ім // була йа там дв'і не'д'іл'і.*

8. Найменування професій, професіоналізми: *ро'би'ла лаборантом; чоло'в'ік прац'у'ваў на с'танц'ійі техобсл'ужуван':а; прац'у'ваў у м'іл'іц'ійі; йехали^е на зад'ер'жан'ійе; і да'ли йо'му п'істол'ет в ру'ках подер'жати; 'йіде в Ж'і'томир в команди'роўку; при'ходим / каже / в упраўл'ін'ійе; чо'тири оф'іцери; бу'де насто'йаш'ій мент; йа 'буду 'йіхати на 'курси.*

Використаний у діалектних текстах лексичний матеріал, пов'язаний з професіями, дозволяє зробити висновки про мовицю як людину, що більше цікавиться кар'єрою своїх синів, ніж власною. Про її професію ми дізнаємося лише, що вона працювала лаборантом. У розповіді про шлях до обраної професії молодшого сина активно вживаються професіоналізми з поліцейської сфери, що підкреслює глибоке занурення у професійне життя синів, особливо молодшого.

9. Експресивні засоби мовлення: *'хоспод'і / за'була; голо'ва ў 'баби вже не 'варит'; не пой'шоў у'читис'а / по'шоў же'нитис'а; 'боже-боже; бу'де насто'йаш'ій мент / нас / 'каже / чо'тири мен'ти об'йе'гор'іў; це було 'д'ело п'ет'нац'того / уже в п'ет'нац'тому 'роц'і; з 'роду ў Синга'йах не 'бачила; пос'ор'бали тей суп; та'кий кур'іний бул'йон покл'д'вали і то'д'і ўже з'ноў; о*

/ 'боже-боже; що тѐбе ше сказати?; вже ўто милас'а балакати.

Вжиті в текстах експресивні мовні засоби: синоніми, риторичні оклики, запитання, фразеологеми – ідентифікують мовицю як людину комунікабельну, побожну, знайому з фольклором, жаргонізмами, що відносяться до народного маргінального стилю мовлення. Відсутність художніх засобів свідчить про незацікавленість мовиці читанням художньої літератури.

Відчутний вплив масової культури на формування мовної картини світу, на це вказує вживання в мовленні лінгвокультурем: *і 'в 'ї звали ме не на л'ін'ейку; інс'т'і тут / на'уч'ноіс'л'едоват'ел'с'к'її; ўже дали трудѐву; чес'ка ко'лон'їя; чоло'в'їк прац'у'ваў на с'танц'їїі техобс'лужуван':а; п'їшоў ў 'арм'їю; зда'їе доку'менти; по'куда без ат'їс'тата; посту'пиў на б'уд'жет; ў чотир'нац'тому / роц'ї нач'а'лас'а в'її'на там.*

Ужиті лінгвокультуреми вказують, що інформантка знайома з реаліями радянського минулого. Саме лінгвомаркери, які належать до радянського періоду, є росіянізмами, що свідчить про русифікацію медійного простору в часи СРСР, витиснення української мови зі сфери суспільного життя. Сприйняття окупації Донецька у 2014 році як «війни» характерне для інформантки (на відміну від інших мешканців Полісся) пояснюється гострим переживанням стосовно цих подій у зв'язку з участю в них молодшого сина та змін у долі членів його сім'ї.

Зафіксовані діалектні тексти мають синкретичну структуру та містять драматургічні елементи: *'Вад'їк / чо'го ти 'їїздиш? в ме не по'ганийе а'нал'їзи ме не берут' / у войенко'мат вже вос'таў на у'ч'от / в ме не по'ганийе а'нал'їзи / їа 'буду 'їїхат' в Ж'ї'томир; ка / куй ти 'їїдеш? в Ж'ї'томир // а чо'го? по д'їлах / шос' в ме не по'ганийе а'нал'їзи у ц'ому /у войенко'мат'ї / ў Ж'ї'томир нап'равили; 'каже це с'тарший мой / М'їро'слаў / і'демо // їа 'їду / і в'ін 'їде // при'ходим / каже / в упраў'л'їн'їє // їа / 'каже / і'ду в упраў'л'їн'їє / і в'ін в упраў'л'їн'їє і'де // при'ходимо в упраў'л'їн'їє // 'Вад'їк / а чо'го ти с'у'ди при'шоў? по'том поба'лакаєм; / шос' їім роз'казує // ме'н'ї 'т'їк'ї-*

ʼmʼikʼi / meʼnʼi ʼmʼikʼi zabʼrati aʼnalʼizi / zabʼrati aʼnalʼizi / bo ʼja opozʼdajʼu na aʼʼtobus // nu tuʼje xʼlopʼci sʼluchajʼutʼ / nusʼtili ʼjoʼgo; ʼʂʼturxajʼu ʼjoʼgo pod ʼbok // ʂo roʼbʼit / a vʼin nachʼliʼsʼa / ʼjʼkaʂe / ʂo / ʂo ʂo ʼja ʼbudu roʼbʼit / to ʼjʼ mʼi roʼbʼi // ʼja tak i roʼbʼila ʼjʼʂe / no ʼʘʼomu; ʼja ʂe zʼdaleka kriʼʘʘu na doʼrozʼi / znoʼ vaʼrenikoʼ ʼbaba navaʼrila? // ʼjʼʂe ʼkaʂe sʼoʼgodnʼi neʼmaʼje.

Системний опис мовної картини світу інформантки, відображений у діалектних текстах, свідчить, що у зв'язному говірковому мовленні постає автентична мовна особистість, що розкриває свій емоційний стан, презентує відношення до світу, членів сім'ї, історичних подій. Пані Надія Гроїляк як носійка середньополіської говірки через лексико-семантичні поля презентує побут, традиційні страви, ознаки рослинного світу, які відтворюють етнічний колорит Середнього Полісся. Розглянутий опис мовної картини світу дозволяє зробити висновок про часткову присутність фольклорно-примітивних уявлень про життя, які простежуються у транслюванні казкових мотивів (про пізнє материнство, про щасливу вдачу молодшого сина). Такі спостереження підкреслюють синкретизм архаїчного мислення, закодований в діалектному мовленні. Це також характеризує мовицю як творчу комунікабельну особистість.

Інформантка демонструє вміння організовувати внутрішню драматургію тексту, творчі артистичні здібності. Діалектні тексти містять сцени діалогів за участю членів сім'ї мовиці, її самої, сторонніх людей. Це свідчить про неодноразове переживання згаданих ситуацій (подробіці, такі як кількість офіцерів в *v upraʼlʼinʼiʼi*, опис інтонацій *ʼja ʂe zʼdaleka kriʼʘʘu* та ін.), часте переказування цієї інформації.

Аналіз мовних рис діалектних текстів ідентифікує мовицю як корінну жительку Правобережного Полісся, а її мовлення можна схарактеризувати як елемент типової середньополіської говірки північного наріччя української мови.

Висновки до розділу 2

Студіювання діалектних текстів середньополіської говірки села Грозине Коростенського району Житомирської області та історії цього населеного пункту дає підстави зробити такі висновки:

1. У згаданій місцевості існувало давнє корінне населення, нащадки якого сьогодні ідентифікують себе як представників східнослов'янського праукраїнського племені древлян. Не зважаючи на історичні зміни, масової міграції населення цього регіону не відбувалося, що сприяло збереженню гомогенного мовного континууму.

2. Змістово-фактуальна інформація, яка репрезентована в зафіксованих діалектних текстах, відзначається високим рівнем достовірності, що виявляється у використанні топонімів, які належать до Грозинського старостинського округу Коростенської міської територіальної громади та Житомирської області в цілому.

3. Лінгвістичні спостереження стосовно записаного говіркового мовлення доводять думку сучасних мовознавців про особливий статус діалектних текстів як комплексного й самодостатнього джерела з високим потенціалом інформативності для багатьох суміжних наук.

4. Маніфестація визначальних мовних рис української середньополіської говірки в зафіксованих діалектних текстах відбувається, насамперед на фонетичному рівні, відстежуються характерні ознаки й у царині морфології. Лексичний рівень мовлення зазнав найбільших змін, але збережені спорадичні діалектні словесні формули.

5. Зафіксовані говіркові тексти містять експресивні засоби, фразеологеми.

6. Діалектні тексти є площиною для демонстрації мовної картини говірконосія.

7. Дібрану діалектоносійку можна ідентифікувати як корінну мешканку Правобережного Полісся, мовлення якої репрезентує середньополіську

говірку північного наріччя української мови.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження діалектних текстів української середньополіської говірки села Грозине Коростенського району Житомирської області дає підстави зробити такі висновки:

1. Українські діалектні тексти є предметом активного різнобічного студіювання в діахронійній та синхронійній площинах. Провідними у вітчизняній діалектології є такі аспекти дослідження говіркових текстів:

- визначення фонетичних рис говіркового дискурсу в обраному мовному ареалі;

- опис граматичних особливостей діалектних текстів;

- розгляд семантичних полів, маніфестованих у зв'язному мовленні говірконосія;

- реконструкція ментально-ціннісної системи мовної картини світу говірконосія через мовний потенціал діалектних текстів.

2. Текстоцентричний розгляд діалектного дискурсу вважають вагомим у сучасному говіркознавстві. Дослідження мовної системи говірок без опори на зв'язний текст визнають неповними. Нагальною потребою сучасного говіркового дискурсу є аналіз регіональних різновидів національної мови крізь призму діалектного тексту як засобу презентації взаємодії лінгвістичних одиниць і соціокультурних, ціннісних маркерів буття мовця.

3. Трендовим напрямом у діалектології стає опис ідіолекту інформанта мовлення, його лінгвоперсонологічна характеристика. Діалектні тексти розглядають як площину для презентації феномену говірконосія, розкриття автентичності його мовної особистості.

4. Говіркові тексти різних ареалів українського мовного континууму мають визначальні лінгвістичні риси, які створюють потенціал для виявлення розрізнявальних ознак суміжних говірок.

5. Діалектні тексти визнають багатовимірним мовним явищем, для студіювання якого потрібна інтеграція мовознавчих напрямів. Діалектний

текст розглядається крізь призму соціо- та психолінгвістики, лінгвокультурології, краєзнавства. Лінгвістичні дослідження дедалі більше взаємодіють з іншими науками. Це відкриває нові можливості для аналізу й міждисциплінарної взаємодії.

6. Історико-культурний досвід та мовний ландшафт села Грозине Коростенського району Житомирської області мають потенціал для діалектологічних та краєзнавчих розвідок.

7. Діалектні тексти можуть бути джерелом відображення достовірної змістово-фактуальної інформації, опис якої, у зв'язку з розвитком нових галузей мовознавства (соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурології), дедалі більше привертає увагу авторів говіркознавчих студій.

8. Засвідчені говіркові тексти маніфестують наявність характерних рис середньополіської говірки північного наріччя української мови здебільшого у царині фонетики та морфології. У мовленні говірконосія спостерігаємо варіативне вживання діалектних мовних одиниць залежно від ситуації та соціокультурного контексту, що відбиває живий говірковий спадок та адаптацію до сучасних комунікаційних потреб мешканців.

9. Квантитативна характеристика функціонування синтаксичних одиниць у діалектних текстах дозволяє спостерігати типову для середньополіського етномовного континууму частотність уживання мовних явищ (прості речення – 66 одиниць, або 51,97 % від загальної кількості, складні безсполучникові речення – 36 одиниць, або 28,34 %, складнопідрядні речення – 15 одиниць, або 11,8 %, складносурядні речення – 10 одиниць, або 7,89 %).

10. Діалектні тексти мають потенціал для презентації ментально-ціннісної системи інформанта. Сучасні методи лінгвістичного аналізу діалектного дискурсу дозволяють інтерпретувати говіркові тексти, реконструювати мовну картину світу діалектоносіїв.

11. Перспективу дослідження вбачаємо в таких напрямках, як:

– здійснення порівняльного лінгвістичного аналізу говіркових текстів суміжних населених пунктів із діалектними текстами із села Грозине Коростенського району Житомирської області з метою виявлення спільних рис та розрізнявальних особливостей регіонального мовлення;

– відображення ментально-ціннісної картини світу сучасного говірконосія в діалектних текстах різної тематики;

– створення соціолінгвістичного портрету діалектоносія в діахронії, залучення ресурсів штучного інтелекту для генерування художніх зображень на основі говіркових текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамян Ю. В. Оновлення рослинницької лексики в українських східнослобожанських говірках. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. Луганськ, 2011. № 1 (22). С. 5–19. URL: <http://surl.li/ovxfe> (дата звернення: 10.09.2023).

2. Атлас української мови : у 3 т. / ред. кол. : І. Г. Матвіяс, Я. В. Закревська та ін. Т. 1: Полісся, Середня Наддніпрянщина і суміжні землі. Київ : Наук. думка, 1984. С. 12. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002091 (дата звернення: 09.12.2023).

3. Анісімова Л. Г. Назви верхнього одягу у поліських, волинських та подільських говірках. *Дослідження з української діалектології* : зб. наук. пр. Київ : Наукова думка, 1991. С. 126–139. URL: [https://www.inmo.org.ua/assets/files/lib/Doslidzhen'a%20z%20ukr.%20dialektologii%20\(1991\).pdf](https://www.inmo.org.ua/assets/files/lib/Doslidzhen'a%20z%20ukr.%20dialektologii%20(1991).pdf) (дата звернення: 11.10.2023).

4. Аркушин Г. Л. Из досвіду видання західнополіських текстів. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2015. С. 10–16. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-tekst-jak-dgerelo-lingvistychnyh-studij.pdf> (дата звернення: 11.09.2023).

5. Бабій Ф. Й. Деякі назви одягу в говірках Горинського Полісся. *Студії з мовознавства*. Київ, 1975. С. 56–60.

6. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1991. 231 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000578 (дата звернення: 10.12.2023).

7. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1980. 246 с. URL:

<https://archive.org/details/bevzenko1/page/n231/mode/2up> (дата звернення: 12.11.2023).

8. Березовська Г. Г. Назви прикрас у східноподільських говірках. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 30–36. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

9. Бичко З. М. До проблеми походження наддністрянського діалекту української мови. *Мовознавство: тексти доповідей та повідомлень IV Міжнародного конгресу українців*. Київ: Пульсари, 2002. С. 115–119.

10. Бігусяк М. В. Тексти як джерело дослідження говірок Івано-Франківщини: історіографія та перспективи розвитку. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2015. С. 17–29. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-tekst-jak-dgerelo-lingvistychnyh-studij.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

11. Борисенко В. К. Така житка... Культура повсякдення українців Чорнобильського Полісся (за матеріалами етнографічної експедиції 1994 р.): монографія. Київ: Стилос, 2011. 222 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002102> (дата звернення: 25.11.2023).

12. Вербич С. О. Інтонація діалектного мовлення: проблеми та перспективи дослідження *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнославянський аспект* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 60–66. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

13. Вербовий М. В. Із спостережень над вставними сонорними приголосними в говірках Нижньої Наддніпряниці. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 73–78. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата

звернення: 06.12.2023).

14. Верховод О. В. Генеза українських східнословобожанських говірок на лексичному рівні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луганськ, 2009. 23 с.

15. Видайчук Т. Л. Фонетичні особливості східнополіського говору північного наріччя української мови (на матеріалі етнографічної спадщини Бориса Гринченка). *Філологічні студії* : зб. наук. пр. Київ, 2017. Вип. 8. С. 11–16. URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/issue/view/9/11> (дата звернення: 08.11.2023).

16. Глуховцева К. Д. Варіанти фразеологічних одиниць в українських східнословобожанських говірках. *Діалекти в синхронії та діяхронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 118–123. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 11.11.2023).

17. Глуховцева К. Д. Ментальність діалектоносія і питання особливостей діалектного дискурсу. *Діалекти в синхронії та діяхронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2015. С. 75–82. URL: [dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-tekst-jak-dgerelo-lingvistychnyh-studij.pdf](http://iul-nasu.org.ua/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-tekst-jak-dgerelo-lingvistychnyh-studij.pdf) (iul-nasu.org.ua) (дата звернення: 11.11.2023).

18. Глуховцева К. Д. Обрядовий та звичаєвий діалектний текст в українських східнословобожанських говірках. *Мова і міжкультурна комунікація*. 2017. Вип. 1. С. 177–187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/movmk_2017_1_21 (дата звернення: 25.09.2023).

19. Говірки Чорнобильської зони : тексти / упоряд. П. Ю. Гриценко та ін. Київ : Довіра, 1996. 358 с. URL: rbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009466 (дата звернення: 12.11.2023).

20. Горбач О. Т. Південна буковинсько-покутська говірка с. Милешовець бл. Радовець (Румунія). *Історія мови. Діалектологія. Лексикологія* : зібрані статті. Т. VIII. Мюнхен, 1997. С. 324–376.

21. Гороф'янюк І. В. Життєвий шлях подільського селянина в мовному втіленні (на матеріалі автобіографічних текстів). *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2015. С. 83–91. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-tekst-jak-dgerelo-lingvistychnyh-studij.pdf> (дата звернення: 11.11.2023).

22. Гороф'янюк І. В. Мовні засоби реалізації просторово-часового континууму в діалектному тексті. *Мовознавчий вісник*. 2014. URL: <http://surl.li/othoq> (дата звернення: 14.10.2023).

23. Гримашевич Г. І. Діалектний текст як лінгвокультурний феномен. *Лінгвокультурний дискурс у парадигмі професійної освіти* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : КНЕУ, 2015. С. 52–58. URL: http://eprints.zu.edu.ua/21329/1/Hrymashevych_stattya.pdf (дата звернення: 11.07.2023).

24. Гримашевич Г. І. Діалектні тексти середньополіських говірок як джерело збереження фонетичних особливостей. *Філологічний часопис*. 2019. Вип. 1 (13). С. 12–20. URL: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2019.169356> (дата звернення: 17.09.2023).

25. Гримашевич Г. І. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок : монографія. Житомир: Північноукраїнський діалектологічний центр ЖДПУ ім. І. Франка, 2002. 184 с.

26. Гримашевич Г. І. Сучасна діалектологічна термінологія. *Проблеми комплексного підходу до вивчення термінологічної лексики у спеціалізованому вищому навчальному закладі (термінологічне словотворення) : 2013 рік* : матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції. 2013, С. 46–50. URL: [Гримашевич5.pdf \(zu.edu.ua\)](#) (дата звернення: 24.12.2023).

27. Гриценко П. Ю. Діалектологія. Українська мова : енциклопедія. Київ : Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 2007. С. 154–242.

28. Гриценко П. Ю. Про один тип джерел сучасних діалектологічних

студій. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський аспект* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 145–155. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

29. Громко Т. В., Грабова О. О. Діалектні тексти як аспект вивчення рибальської лексики говірки. *Актуальні питання вивчення германських, романських і слов'янських мов і літератур та методики викладання іноземних мов* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 25 січня 2021 р.). Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. С. 21–25. URL: <https://japv.donnu.edu.ua/article/view/9421> (дата звернення: 20.08.2023).

30. Грещук В. В., Грещук В. В. Гуцульська мовна картина світу крізь призму української художньої мови. *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : зб. наук. праць. Дрогобич : Посвіт, 2021, С. 22-32. URL: <http://nwed.dspu.edu.ua/article/view/213090> (дата звернення: 15.11.2023).

31. Гуйванюк Н В., Руснак Н. О. Багатовимірна реальність діалектного тексту. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2015. С. 119–128. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-tekst-jak-dgerelo-lingvistychnyh-studij.pdf> (дата звернення: 25.11.2023).

32. Давидова О. Г. Префіксальний словотвір іменників у полтавських говорах. *Лінгвістичний семінарії* : тези доповідей. Дніпропетровськ, 1964. С. 33–35.

33. Дворянкін В. О. Транспортна лексика в українському східностеповому діалектному тексті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2021. Т. 1, вип. 49. С. 46–49. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm&ogbl#inbox/FMfcgzGsmDkWQWKZCbhPgTcрzbHMptdF?projector=1&messagePartId=0.2> (дата звернення: 20.09.2023).

34. Дворянкін В., Коломієць С. До питання про ментально-ціннісну

структуру в мовній картині світу сучасного діалектоносія. *Південний архів (філологічні науки)*: зб. наук. пр. Херсон, 2019. Вип. 77. С. 13–16. URL: https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/2681/1/do_pytannia_pro_strukturu.pdf (дата звернення: 10.11.2023).

35. Делюсто М. С. Лакуарность у граматиці української наддунайської говірки. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський аспект* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 166–172. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

36. Демчик І. Реалізація приголосних фонем у системі консонантизму східнословобожанської говірки (на матеріалі с. Шультінка Старобільського р-ну Луганської обл.). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2009. Вип. 13. С. 50–52. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22025/1/%D0%86%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%94%D0%95%D0%9C%D0%A7%D0%98%D0%9A.pdf> (дата звернення: 10.09.2023).

37. Дзендзелівський Й. О. Стан дослідження генези українських діалектів. *Мовознавство*. 1981. № 6. С. 45–51.

38. Дидик-Меуш Г. М. Лемківські риси в мовній тканині староукраїнського неканонічного євангельського тексту *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 172–176. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

39. Довженко О. П. Україна в огні : кіноповість, щоденник /упоряд. О. М. Підсуха. Київ : Рад. письменник, 1990. 416 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Dovzhenko/Ukraine_v_ohni_Kinopovist_schodenny_k/ (дата звернення: 17.11.23).

40. Єщенко Т. А. Категорія «інформативність» («змістовність»), її мовне вираження в тексті. *Науковий вісник Криворізького державного*

педагогічного університету. Філологічні студії. 2011. Вип. 6. С. 172–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2011_6_27 (дата звернення: 11.11.2023).

41. Жилко Ф. Т. Ареальні системи української мови. *Мовознавство.* 1990. № 4. С. 18-27.

42. Загнітко А. П. Лінгвокультурологія : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / за ред. А. П. Загнітка. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.

43. Загнітко А. П. Розширення обріїв української національної мовної картину світу. *Лінгвістичні студії.* 2019. Вип. 38. С. 112–113 URL: <http://surl.li/оусхх> (дата звернення: 01.12.2023).

44. Залеський А. М. Вокалізм південно-західних говорів української мови : монографія. Київ : Наукова думка, 1973. 89 с. URL: https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FZaleskyi_Anton%2FVokalizm_pivdenno-zakhidnykh_hovoriv_ukrainskoi_movy.pdf (дата звернення: 01.12.2023).

45. Ігнатенко Д. А. Динаміка назв житлового комплексу в українських говірках на півночі Молдови. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 207–212. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

46. Клименко Н. Б. Діалектні тексти як джерело дослідження генези та сучасного стану українських говірок Донеччини. *Лінгвістичні студії.* 2018. Вип. 35. С. 135–140. URL: <http://surl.li/оудч> (дата звернення: 20.05.2023).

47. Клименко Н. Б. Основні тенденції членування східностепових говірок Донеччини за даними лексики одягу. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 224–230. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

48. Коваленко Н. Д. Вияв багатоплановості фразеологічної одиниці в діалектному тексті. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 244–249. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

49. Коваленко Н. Д. Формування діалектної текстотеки: проблема інформаційної достатності. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2015. С. 190–200. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-tekst-jak-dgerelo-lingvistychnyh-studij.pdf> (дата звернення: 28.10.2023).

50. В. Конобродська. Вербальний компонент традиційного поховального обряду в поліських говорах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 1999. 21 с. URL: <http://studcon.org/verbalnyy-komponent-tradyciynogo-pohovalnogo-obryadu-v-poliskyh-govorah> (дата звернення: 15.10.2022).

51. Конобродська В. Поліський поховальний і поминальний обряди : монографія. Житомир : Полісся, 2007. 356 с.

52. Кононенко В. І. Побутово-розмовне мовлення галичан. Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект: монографія. Івано-Франківськ :ВДВ ЦІТ, 2006. С. 97–114.

53. Кумеда О. П. Східнополіські риси мови першодруків П. О. Куліша. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 285–290. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

54. Куриленко В. Маргінальні зони на діалектологічній карті Полісся. *Волинь–Житомищина*. Житомир ЖДПІ ім. І. Франка, 2005. № 14. С. 120–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2005_14_17 (дата звернення: 07.09.2023).

55. Лесюк М. П. Взаємодія діалектно-територіального та літературного мовлення. Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект: монографія. Івано-Франківськ : ВДВ ЦТ, 2006. С. 79–96.
56. Лєснова В. В. Номінація людини та її рис у східнослобожанських українських говірках : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2004. 193 с.
57. Лизанець П. Діалектологія як наука сучасного модерного мовознавства. *Діалектологічні студії 3. Збірник пам'яті Ярослави Закревської*. Львів, 2003. С. 247–256.
58. Лисенко П. С. Словник поліських говорів : монографія. Київ : Наук. думка, 1974. 259 с. URL: <http://surl.li/jcuur> (дата звернення: 01.12.2023).
59. Литвиненко Я. О. Орнітономени у східнополіському діалекті: структура і просторове варіювання : автореф дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ : Інститут української мови НАН України, 2019. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Lytvynenko_Yana/Ornitonomeny_u_skhidnopolisko_mu_dialekti_struktura_i_prostorove_variuvannia.pdf (дата звернення: 06.12.2023).
60. Литвиненко Я. О. Типи просторової поведінки орнітоназв у східнополіських говірках. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 311–316. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).
61. Лукашенко В. В. Грозино. Історія, спогади, етнографія : монографія. Коростень : Друк, 2014. 233 с.
62. Лукашенко В. В. Золотий фонд нації. Україна. Європа. Світ. Нова епоха : монографія. Київ : Українська конфедерація журналістів, 2015. 148 с.
63. Лукашенко В. В. Репресії більшовицько-комуністичної системи на Коростенщині (1918–1958 роки) : монографія. Коростень : Друк, 2017. 468 с.

64. Магрицька І. В. Весільна лексика українських східнослов'янських говірок : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2000. 23 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2709328/> (дата звернення: 19.09.2023).

65. Марєєв Д. А. «Атлас української мови» як база вивчення динаміки говірки. *Волинь-Житомирщина*. Житомир : ЖДПІ ім. І. Франка, 2013. Вип. 24. С. 63–67. URL: (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vg_2013_24_10.pdf) (дата звернення: 15.11.2023).

66. Марєєв Д. А. Зі спостережень за динамікою наголошення в східнополіських говірках. *Одеський лінгвістичний вісник*. Одеса, 2017. № 10. Т 2. С. 35–40. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/16790/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%94%D1%94%D0%B2%20%D0%94.%20%D0%90..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 14.11.2023).

67. Масенко Л. Т. Альтернативне мовознавство шістдесятників. *Українська мова*, 2004. № 2. С. 25–38.

68. Матвіяс І. Г. Діалектна основа української літературної мови в першій половині XIX ст. *Українська мова*. 2003. № 2 (7). С. 23–27. URL: https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=513 (дата звернення: 10.08.2023).

69. Матвіяс І. Г. Засади української діалектології. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 3–9.

70. Матвіяс І. Г. Проблема визначення українських наріч. *Мовознавство*. 2001. № 2. С. 13–17.

71. Матвіяс І. Г. Українська мова та її говори: монографія. Київ : Наук. думка, 1990. 168 с.

72. Матеріали до словника буковинських говірок / за ред. Ю. Карпенко, К. Лук'янюк, В. Прокопенко, В. Яківчик. Вип. Перший. Чернівці : ЧДУ, 1971. 98 с.

73. Мартинова Г. І. Діалектний текст як підґрунтя класифікації говірок. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2015. С. 288–300. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-tekst-jak-dzherelo-lingvistychnyh-studij.pdf> (дата звернення: 06.10.2023).

74. Мойсієнко В. М. Із поліської народної медичної термінології. *Полісся: мова, культура, історія* : зб. матер. Міжнар. наук. конф. Київ, 1996. С. 147–151.

75. Мойсієнко В. М. Фонетична система українських поліських говорів у XVI–XVII ст. : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. 450 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/16437496.pdf> (дата звернення: 28.11.2023).

76. Монахова Т. В. Українська діалектологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / за ред. Т. В. Монахова. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. С. 119–125. URL: [file:///C:/Users/%D0%98%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A2.%20%D0%A3%D0%94_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%98%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A2.%20%D0%A3%D0%94_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20(1).pdf) (дата звернення: 28.09.2023).

77. Наливайко М. Я. Вуличні прізвиська жителів Львівщини: минуле і сучасне. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 349–355. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

78. Никончук М. В. Матеріали до лексичного атласу української мови: Правобережне Полісся : монографія. Київ : Наук. думка, 1979. 312 с.

79. Никончук М. В. Правобережнополіські говірки в

лінгвогеографічному висвітленні : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 315 с.

80. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика Правобережного Полісся : монографія. Київ : Наук. думка, 1985. 312 с.

81. Ніколаєнко І. О. Структура й ареальна характеристика лексики традиційного ткацтва в українських східнословобожанських говірках : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2000. 24 с. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/handle/123456789/490> (дата звернення: 06.10.2023).

82. Нимчук В. В. Про походження українських діалектів. *Україна. Наука і культура*. 1993. Вип. 26–27. Київ. : Вид-во АН України. С. 233–250.

83. Поістогова М. В. Діалектний текст як джерело вивчення мотивів номінації. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2015. С. 312–318. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-tekst-jak-dgerelo-lingvistychnyh-studij.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

84. Поістогова М. В. Флороназви східнополіського діалекту у світлі господарської цінності реалій. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 391–397. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-tekst-jak-dgerelo-lingvistychnyh-studij.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

85. Полісся: мова, культура, історія: зб. матер. Міжнар.конф. / за ред. П. Ю. Гриценко та ін. Київ, 1996. 468 с.

86. Романина І. Р. Лексико-семантичний простір діалектних текстів із Наддністрянщини: номінація духовної культури. *Діалектологічні студії. Слово. Словник. Корпус*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2018. № 11. С. 263–272.

87. Романина І. Р. Структурно-семантичні особливості діалектних текстів про чуда в наддністрянському говорі : дис. ... канд. філол. наук :

10.02.01. Львів, 2015. 326 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_romanyna.pdf (дата звернення: 06.12.2022).

88. Руснак Н. О. Лінгвокогнітивні та прагматичні виміри діалектних текстів буковинських говірок: монографія. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2009. 448 с.

89. Селігей П. О. Українська культура XX – початку XXI століть / за ред. М. Г. Жулинського. Т. 5, кн. 3. Київ: Наук. думка, 2012. С. 188–230. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Selihei_Pylyp/Istoriia_ukrainskoho_movoznavstva_XX_-_pochatku_XXI_stolit.pdf (дата звернення: 12.10.2023).

90. Сердюкова Т. І. Локативні та темпоральні синтаксеми в українських східнословобожанських говірках: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2002. 20 с. URL: <https://mydisser.com/en/avtoref/view/23594.html> (дата звернення: 02.11.2022).

91. Симоненко І. В. Творення присвійних прикметників у східнополіському діалекті. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 438–442. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

92. Скаб М. С. Особливості формального вираження номінацій адресата мовлення в гуцульських говірках. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 428–429. С. 33–37.

93. Скорофатова А. О. Ономасіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнословобожанських говірках: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Луганськ, 2008. 24 с.

94. Тищенко Л. М., Кльок К. І. Історія формування й дослідження південнословобожанських говірок. *Молодий вчений*. 2017. № 6.1 (46.1). С. 86–89. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6.1/22.pdf> (дата

звернення: 09.12.2023).

95. Ткачук М. М. Лексична мотивація як параметр творення синонімів у ботанічній лексиці говірок Чорнобильської зони. *Діалекти в синхронії та діяхронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 477–483. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

96. Фотоісторія Малої Зубівщини – однієї з найбільших чеських колоній України. korosten.today : веб-сайт. URL: <https://korosten.today/foto/fotoistoriya-maloji-zubivshchini-odnieji-z-najbilshikh-cheskikh-kolonij-ukrajini.html> (дата звернення: 10.10.2023).

97. Хобзей Н. В. Аспекти дослідження дієслівного префікса *ви-* у говірках південно-західного наріччя української мови. *Діалекти в синхронії та діяхронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 490–495. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

98. Хобзей Н. В. Сучасне українське діалектне словництво. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2006. Вип.15. С. 819–826. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/files/23/760Chobzej.pdf> (дата звернення: 23.07.2023).

99. Холодъон О. М. Дієслівна лексика на позначення темпу мовлення як фрагмент мовної картини світу діалектоносіїв Східного Полісся. *Діалекти в синхронії та діяхронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014. С. 495–501. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

100. Чешко Г. А. Прислівники на позначення способу носіння одягу в східнополіських говірках. *Діалекти в синхронії та діяхронії: загальнослов'янський контекст* / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, 2014.

С. 501–503. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/dialekty-v-synhroniji-ta-diahroniji-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).

101. Шарпило Б. А. До питання про історичну природу деяких гіперичних явищ у говорах південносхідного наріччя української мови. *Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка*. Луганськ, 2000. С. 10–22.

102. Яворський Ю. А. Фонетичні особливості середньополіських говірок у повісті Володимира Даниленка «Сонечко моє, чорне й волохате». *Дослідження з лексикології і граматики української мови. Філологічні науки* : зб. наук. пр. Дніпропетровськ, 2013. Вип. 13. С. 164–171. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/2784/3/doslid13.pdf> (дата звернення: 18.12.2023).

103. Ястремська Т. О. Діалектна картина світу: інтерпретація міри і ступеню. *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2021. № 1 (31). С. 97–103. URL: [67-Article Text-105-1-10-20220724.pdf](#) (дата звернення: 15.09.2023).

104. Janów J. Słownik huculski / Opracował i przygotował do druku Janusz. Kraków : Wydawnictwo Naukowe DWN, 2001. 294 s.